

Naar een volwaardige en volwassen positie van energiegemeenschappen in de energietransitie in Amsterdam

Versterken van publiek-civiele samenwerking
naast en met overheid en markt

Voorwoord

Dit eindrapport is het resultaat van een intensieve dialoog tussen ambtenaren van de gemeente Amsterdam en deelnemers bij energiecoöperaties in Amsterdam. Het is tot stand gekomen met steun van de betrokken wethouders Duurzaamheid en Democratisering.

De aanleiding van dit rapport is het verlangen van beide partijen om focus aan te brengen en vaart te maken met de energietransitie. Beide partijen zien in dat het belangrijk is om elkaar te vertrouwen, en dat ze niet in woorden en een wenkend perspectief mogen blijven steken. We moeten gezamenlijk in actie komen. Daar hebben we de afgelopen periode van februari tot september 2024 belangrijke stappen in gezet.

Ik heb deze dialoog als ‘coalitiebouwer’ ondersteund. In dit rapport staat het resultaat van de dialoog.

Gemeente en coöperaties hebben vanaf eind maart gewerkt aan een gezamenlijke route: intensievere publiek-civiele samenwerking voor de energietransitie. Het is niet de enige route voor de energietransitie, maar het is een kansrijke aanvulling die nu meer dan ooit vorm kan krijgen door Europese en nationale wetgeving rond energiegemeenschappen.

Gemeente en de APEC beseffen dat ze deze weg van publiek-civiele samenwerking nog verder moeten invullen en concreter maken. Beginnen met kleine en haalbare stappen, mogelijkheden om bij te stellen openhouden, toewerken naar de uitvoering. Bij dit eindrapport horen bijlagen. Daarin staan de eerder verschenen tussenrapportage en de twee side letters (één voor de gemeente en één voor de APEC).

In deze eindrapportage besteden we aandacht aan een eerste globale tijdlijn met eerste acties voor de komende periode.

Als we deze acties uitvoeren en open blijven staan voor voortdurende ontwikkeling en bijstelling zal de energietransitie daadwerkelijk tot stand komen en versnellen. Daarvoor moeten in Amsterdam strategische en politieke keuzes gemaakt worden.

Zijn we er dan? Nee, het zal een voortdurende zoektocht blijven waarin we gezamenlijk onderzoeken, proberen, de nek uitsteken, fouten maken en leren, vastleggen en verankeren. De afgelopen periode heeft laten zien dat de wil er bij de gemeente en bij de APEC is en dat ze beide beseffen ook een veranderopgave te hebben. Nu actie, en verder.

Leeswijzer

In deel 1 van deze publicatie wordt de koers weergegeven zoals deze – als resultaat van het samenwerkingstraject – gezamenlijk door de betrokken energiecoöperaties en de gemeente wordt gedragen.

In deel 2 van deze publicatie (bijlage) is de tussenrapportage opgenomen en de ‘sideletters’ die ik als adviseur en coalitiebouwer heb opgesteld. Die verwoordt vooral mijn observaties en adviezen.

Frank van Erkel (V4N)

Coalitiebouwer voor gemeente Amsterdam en APEC

Amsterdam Producterende
Energie Coöperaties

Eindrapport Energiegemeenschappen

1	Gemeente en coöperaties zetten zich in voor een succesvolle energietransitie	5
2	Vormgeven aan publiek-civiele samenwerking en energiegemeenschappen	7
3	Cruciale elementen voor verdere ontwikkeling	11
4	Eerste stappen	14
5	Middellange termijn	22
6	Tot slot	24

Bijlagen

7	Het belang van energiecoöperaties bij de energietransitie	29
8	Gemeente zet op alle fronten in voor succesvolle transitie	32
9	Wenkende perspectieven	35
10	Bouwstenen	39
11	Sleutels voor succes	48

**Gemeente en
coöperaties zetten zich
in voor een succesvolle
energietransitie**

1

Gemeente

De gemeente Amsterdam heeft ambitieuze doelen gesteld om de klimaatverandering tegen te gaan en de uitstoot van broeikasgassen drastisch te verminderen. Die ambities staan in verschillende documenten¹. Enkele belangrijke ambities zijn: klimaatneutraal in 2050, CO₂-uitstoot halveren in 2030, van aardgas af in 2040.

De gemeente Amsterdam kent drie hoofddoelen die bij deze ambities voor de energietransitie horen:

- 1. Duurzaamheid/klimaatdoelen halen. Er is een grote urgentie om bij te dragen aan een sterke CO₂-reductie.**
- 2. Betaalbaarheid. Voor de consument en vooral de Amsterdammers met een kleine portemonnee. Een betaalbare energierekening voor iedereen.**
- 3. Leveringszekerheid. Energie moet betrouwbaar en duurzaam op korte en lange termijn geleverd kunnen worden.**

De gemeente Amsterdam moet deze doelen in de komende periode nog wel uitwerken. Inclusief hoe de doelen ten opzichte van elkaar gewogen dienen te worden. Zijn ze allemaal even belangrijk of hebben sommige doelen meer prioriteit? Deze doelen gelden voor iedereen die aan de energietransitie werkt. Als een initiatief of onderneming (commercieel of een energiegemeenschap) in staat is deze doelen sneller en/of beter en/of goedkoper te realiseren, dan ligt het voor de hand om ze voorrang te geven bij de uitvoering.

Het huidige college van b&w onderkent dat iedere partij nodig is om de energietransitie te laten slagen. Een goede samenwerking is daarvoor een absolute voorwaarde. Dit staat ook duidelijk in '[Onze Stad van Morgen](#)'. Het college wil de duurzaamheidsdoelen samen met bewoners, ondernemers, marktpartijen en energiecoöperaties realiseren. Ze stimuleert lokaal eigenaarschap en biedt ondersteuning aan energiecoöperaties.

Dat vertaalt zich in de activiteiten die voortkomen uit de vier rollen van de overheid (presterende overheid, rechtmatige overheid, samenwerkende overheid, responsieve overheid) zoals beschreven door de Nederlandse School voor Openbaar Bestuur (Steen et al., 2015). In deel II van dit rapport wordt dit toegelicht.

Het vormgeven aan een netwerkende en vooral aan een responsieve overheid is relatief nieuw en het instrumentarium daarvoor is nog in ontwikkeling. De energiecoöperaties bieden soms iets aan waar de gemeente nog niet op is voorbereid of vraagt een energiecoöperatie iets van de gemeente waarover ze simpelweg nog niet beschikt.

Energiecoöperaties

De opgave voor de energietransitie is ambitieus, groots, urgent en weerbarstig. Het is een ingrijpende herordening van een essentiële levensbehoefte: warmte en energie.

Dat kan geen enkele partij alleen. Energiecoöperaties zijn belangrijk bij de energietransitie. Maatschappelijke initiatieven kunnen nooit in de volledige energievraag voorzien en zijn bij uitstek geschikt om een rol te spelen in lokale opwek voor lokaal gebruik. De

coöperaties krijgen van de gemeente Amsterdam een stoel aan de tafel naast andere belangrijke stakeholders. Dit komt ook doordat coöperaties zich goed kunnen verbinden met een lokale gemeenschap. Ook landelijk en binnen de EU wordt dat gezien en wordt ruimte geboden aan energiegemeenschappen. Het is nog wel zoeken naar wat we precies onder een energiegemeenschap moeten verstaan en welke positie ze in het krachtenveld gaan innemen.

Coöperaties kunnen én willen een belangrijke rol vervullen bij de uitvoering en versnelling van de energietransitie in Amsterdam. Ze zijn in staat te verbinden en zo te bouwen aan een zelfstandige en betrokken rol van bewoners. Dat is belangrijk omdat sommige burgers de overheid en grote bedrijven met een monopolie wantrouwt. Tegelijk ervaren energiecoöperaties in de praktijk veel praktische barrières in hun samenwerking met de gemeente. Ze hebben het gevoel hebben dat hun (sociale) meerwaarde onvoldoende meeweegt in de afwegingen met andere (commerciële) energieontwikkelaars. Bovendien zijn er nog geen soepele werkmethodes (vooral bij warmte).

De huidige energiecoöperaties kunnen zowel een rol spelen in publiek-private samenwerkingen (als speciaal type marktpartij) als bij publiek-civiele samenwerking (als ze zich ontwikkelen tot een energiegemeenschap).

¹ [Routekaart Amsterdam Klimaatneutraal 2050 \(2020\)](#); [Transitievisie warmte \(2020\)](#); [Omgevingsvisie Amsterdam 2050 \(2021\)](#)

Vormgeven aan publiek- civiele samenwerking en energiegemeenschappen

2

Op basis van deel II van deze publicatie hebben gemeente en coöperaties verder verkend welke positie de energiecoöperaties innemen. Het uitgangspunt daarbij was om energiegemeenschappen te zien als serieuze partij om invulling te geven aan publiek-civiele samenwerking². De introductie van het begrip gemeenschap biedt een gewenste verbreding buiten het veld overheid en markt. In dit hoofdstuk wordt daar dieper op ingegaan.

Wat zijn bewonersinitiatieven:

Initiatieven van Amsterdammers die 'iets' willen organiseren om hun leefomgeving te verbeteren, zoals een buurtfeest of schoonmaakactie, of langduriger buurtinitiatieven en collectieve acties. Van initiatieven in voedselsolidariteit en stadslandbouw voor en door de buurt tot computerlessen en kledingruilen, van energie- en wooncoöperaties tot allerlei financiële solidariteitsnetwerken zoals broodfondsen, kasmoni's en (in)formele zorgnetwerken.

Wat zijn energiecoöperaties?

Om als club mensen samen energie op te mogen wekken, is een rechtsvorm nodig. Een coöperatie is hiervoor de meest gebruikelijke vorm. Een coöperatie bestaat net als een vereniging uit leden en een bestuur. De leden beslissen over de plannen van de coöperatie in een Algemene Ledenvergadering.

Over nieuwe projecten, maar ook over de begroting en activiteiten van de coöperatie. Enkele energie-initiatieven zijn georganiseerd als stichting en kennen derhalve geen leden.

Wat zijn energiegemeenschappen?

Om burgerparticipatie in hernieuwbare energieprojecten verder te stimuleren heeft de EU het concept 'energiegemeenschappen' geïntroduceerd in de energiewetgeving. Energiegemeenschappen zijn een vorm van samenwerking tussen burgers, al dan niet met deelname van lokale overheden zoals gemeenten en kleine ondernemingen. Het is een juridische entiteit, gebaseerd op vrijwillige en open deelname, democratisch, gericht op het bieden van milieu-, economische of sociale gemeenschapsvoordelen aan haar leden of aan de lokale gebieden waar ze actief zijn.

² In dit rapport sluiten we aan bij de definitie van burger energiegemeenschappen (Citizen Energy Communities). Deze kunnen zich ook richten op niet-hernieuwbare energie. De betrokkenheid van burgers staat in deze definitie centraal, zoals opgenomen in de Hernieuwbare Energierichtlijn (RED II) en de Elektriciteitsrichtlijn (onderdeel van het Clean Energy Pact).

Een energiegemeenschap is een samenwerkingsverband van burgers, mogelijk samen met bedrijven, en/of lokale overheden die gezamenlijk duurzame energie opwekken, beheren en verbruiken. Een energiegemeenschap gaat uit van lokaal eigenaarschap en democratische controle. De voordelen van de energieopwekking blijven binnen de (lokale) gemeenschap. Het doel van energiegemeenschappen is om ecologische, sociale en economische voordelen te behalen, niet om alleen maar winst te maken.

De EU-regelgeving opent de weg om een energiegemeenschap meer rechten (voor ontwikkeling, realisatie en exploitatie) toe te kennen. Door energiegemeenschappen een volwaardige ruimte te geven naast publieke en private partijen, kunnen zij een volwassen rol gaan spelen in de energietransitie. Dat geeft de overheid een nieuw perspectief naast marktdenken of zuivere nutsvoorziening onder verantwoordelijkheid van de overheid zelf (gemeentelijk energiebedrijf). Het biedt een nieuwe route waarbij de overheid ruimte biedt aan energiegemeenschappen.

2.1 Kracht van Energiegemeenschappen

De recente besluitvorming in Tweede Kamer over de Energiewet biedt de mogelijkheid om veel meer gebruik te maken van de kracht van energiegemeenschappen. De wet biedt de mogelijkheid om energiegemeenschappen, zoals coöperaties van burgers die samen duurzame energie opwekken, beter te faciliteren en te ondersteunen. Burgers kunnen daardoor een grotere rol nemen in de energietransitie. Een van de kernpunten van de

nieuwe wet is het versterken van de mogelijkheden om energie collectief op te wekken en te leveren. De wet maakt het eenvoudiger voor energiegemeenschappen om zelf opgewekte energie te verkopen en te distribueren onder de leden. Daarnaast wordt de toegang tot het elektriciteitsnet verbeterd, wat cruciaal is voor energiegemeenschappen die hun duurzame energie willen delen.

Zo biedt de wet een sterke basis om energiegemeenschappen te stimuleren en hun positie in de energiemarkt te verbeteren.

In de Energiewet is het concept van energiegemeenschappen overgenomen, maar de uitwerking van specifieke regels en definities is nog niet volledig afgerond. De wetgeving erkent het belang van energiegemeenschappen voor de energietransitie, maar de juridische en praktische kaders moeten nog verder worden uitgewerkt in lagere regelgeving, zoals algemene maatregelen van bestuur. Deze verdere uitwerking is van groot belang om bestaande en

nieuwe energiegemeenschappen duidelijkheid te geven en juridische barrières weg te nemen die de oprichting of werking van deze initiatieven kunnen belemmeren. De gemeente en APEC hebben gezamenlijk de taak om de rol van energiegemeenschappen verder in te vullen en concreter te maken. Naast gemeenschappen kunnen ook andere groepen van georganiseerde bewoners een rol spelen in de energietransitie.

2.2 Energietransitie en publiek-civiele samenwerking

De Energiewet en het concept van energiegemeenschappen vormen een kader voor publiek-civiele samenwerking. Ze stellen lokale overheden, burgers en bedrijven namelijk in staat om gezamenlijk verantwoordelijkheid te nemen voor de energietransitie, zonder dat dit noodzakelijkerwijs een marktgerichte of puur commerciële aanpak vereist. Deze samenwerking kent verschillende aspecten:

1. Faciliterende rol van de overheid

In een publiek-civiele samenwerking biedt de overheid steun en een kader waarbinnen burgers (en bedrijven) hun eigen initiatieven kunnen ontplooiën. De Energiewet maakt dit mogelijk door wet- en regelgeving op te stellen die energiegemeenschappen ondersteunt. Dit gebeurt bijvoorbeeld door:

- Regels voor nettoegang en energieopslag. Daarbij kunnen lokale energiegemeenschappen gebruik maken van flexibele netwerk mogelijkheden, zoals gedeelde aansluitingen of congestiemanagement.
- Financiële ondersteuning via subsidies of gemeentelijke bijdragen. De overheid faciliteert en ondersteunt daarbij.

2. Lokaal eigenaarschap en participatie

Bij energiegemeenschappen treedt de gemeente op als partner die lokaal eigenaarschap en participatie mogelijk maakt. De overheid ondersteunt deze initiatieven door juridische en technische obstakels weg te nemen en/of subsidies te verstrekken voor duurzame energieprojecten. De overheid is dan geen opdrachtgever. Er is sprake van een gelijkwaardige samenwerking. Het publieke belang om de energietransitie te versnellen is in dit geval verweven met de civiele belangen van burgers en lokale organisaties.

3. Geen marktgerichte benadering

Een publiek-civiele samenwerking onderscheidt zich van puur marktgerichte benaderingen. Energiegemeenschappen richten zich niet primair op winst, maar op het lokaal beheren en delen van energie. Dit levert sociale, ecologische en economische voordelen op voor de gemeenschap. De Energiewet maakt deze vorm van samenwerking mogelijk door de rechten van lokale energiecoöperaties en de mogelijkheden om lokaal opgewekte energie te verdelen, te waarborgen.

4. Co-creatie tussen overheid en burgers

Burgers actief betrekken bij de opwekking van hun eigen energie en lokaal eigenaarschap stimuleren, zorgt voor een vorm van co-creatie. De overheid creëert het wettelijke kader en biedt technische en financiële ondersteuning, terwijl burgers (en bedrijven) de daadwerkelijke energieopwekking en -verdeling op zich nemen. In deze publiek-civiele samenwerking werken beide partijen samen aan een gemeenschappelijk doel, zonder dat de overheid een dominante uitvoerende rol speelt.

Concluderend zijn energiegemeenschappen een invulling van publiek-civiele samenwerking omdat het de overheid en de samenleving in staat stelt om gezamenlijk bij te dragen aan de energietransitie, waarbij de nadruk ligt op lokale betrokkenheid en samenwerking.

2.3 Intensiveren van de samenwerking in Amsterdam

De publiek-civiele samenwerking tussen de gemeente Amsterdam en de coöperaties vergroot mogelijkheden voor een gedragen energietransitie en maakt het mogelijk om uit meer te kiezen dan alleen de markt of een nutsvoorziening. Tevens biedt het ook kansen om uit slepende discussies over staatssteun, aanbestedingsrecht en preferente positie voor coöperaties te komen. De energiecoöperaties kunnen gezien worden als een opmaat naar deze lokale energiegemeenschappen. Daarbij geldt dat een energiegemeenschap haar eigen beleid bepaalt. Ze is geen onderdeel of opdrachtnemer van de gemeente. Maar ze moet wel heel goed samenwerken met de gemeente.

De gemeente zal vanuit vertrouwen meer los kunnen laten en de energiegemeenschappen zullen transparant verantwoording moeten afleggen.

De gemeente Amsterdam en de APEC willen de komende periode het potentieel van deze weg goed uitwerken. Dit vereist het verder uitwerken van de relatie tussen overheid en energiegemeenschappen. Daarbij helpt het ontwikkelen van een gezamenlijk gedragen toekomstperspectief van wat energiegemeenschappen kunnen bijdragen om de ambities op het gebied van de energietransitie te halen. Een perspectief waar de komende tien jaar – met verschillende snelheden – naar toe gewerkt wordt in concreet benoemde (kleine) stapjes.

De gemeente Amsterdam wil energiegemeenschappen een volwaardige en volwassen positie geven in de energietransitie³. Dat betekent onder andere dat de gemeente duidelijk aangeeft wat de rol van publiek-civiele samenwerking is en hoe ze om wil gaan met lokale energiegemeenschappen/coöperaties in de gehele keten van warmte en energievoorziening. Daarbij horen ook duidelijke kaders voor het soort initiatieven, en zij zullen helder moeten maken welke ondersteuning initiatieven kunnen verwachten en in welke vorm. Hier hoort ook de afweging bij of en hoe er structureel meer capaciteit en middelen vrijgemaakt kunnen worden om bewoners en maatschappelijke initiatieven te betrekken, te faciliteren of te ontzorgen en hoe zij die willen ondersteunen.

³ Dit bouwt voort op het [coalitieakkoord](#) waarin staat dat de ondersteuning van energiecoöperaties lokaal eigenaarschap stimuleert.

Amsterdam kan de energiegemeenschap ontwikkelen als (nieuwe) benchmark. Amsterdam kan een rol in de voorhoede spelen, los van de discussies op Rijksniveau. Dat vraagt durf en commitment van gemeente en coöperaties. Het gaat zowel om het samen definiëren van het lange termijnperspectief en tegelijk concrete acties uitvoeren. Dit rapport gaat vooral over de acties die op korte termijn genomen moeten worden. Op die manier wordt de 'gemeenschapsroute' al doende ingevuld. In hoofdstuk 4 wordt ingegaan op concrete eerste stappen.

**Cruciale elementen
voor verdere
ontwikkeling**

3

Voor een goede invulling van de publiek-civiele samenwerking en de rol van energiegemeenschappen zijn twee elementen van belang: lokale verankering en het versterken van de systeemintegratie. Hieronder worden deze begrippen uitgelegd.

3.1 Lokale verankering

Het is belangrijk dat de gemeenschappen lokaal verankerd zijn. Lokale verankering kan een sterke troef van de coöperaties zijn. De meest gewenste vorm is een aanpak in een buurt of wijk waar het initiatief door de lokale gemeenschap wordt gedragen.

Dit sluit aan op de bestuursopdracht die het college al gegeven heeft: 'Ook zetten we in op gebiedsgerichte sturing. Hierdoor krijgt ieder gebied een eigen plan dat past bij de buurt, om transitie rechtvaardig en inclusief vorm te geven'.⁴ Het past ook naadloos bij het uitgangspunt van het gemeentebestuur: versterking van de gemeenschapszin en de sociale cohesie in buurten en wijken van de stad.

Het is voor het draagvlak en voor het gevoel van lokaal eigenaarschap belangrijk dat de Gemeente Amsterdam gaat definiëren wat zij bedoelen met de directe omgeving in Amsterdam. Anders dan bijvoorbeeld windmolens in de lokale gemeenschap in een gemeente in Friesland is in Amsterdam de link tussen lokaal initiatief en de omgeving waar windmolens komen te staan veel minder sterk. In het rapport "Meer Draagvlak voor de

Energietransitie" staat terecht dat "maatschappelijk initiatief ontstaat vanuit de intrinsieke motivatie van burgers om vorm te geven aan hun directe omgeving. De nabije omgeving is de plek waarop maatschappelijke initiatieven direct waarde opleveren: mensen die met elkaar iets organiseren versterken het sociale weefsel in buurten" (Veenkamp et al., 2023).

Om te zorgen voor draagvlak is het belangrijk dat de bewoners in een wijk zich medeverantwoordelijk voelen voor de energietransitie. Dat ze eigenaarschap tonen voor de transitieopgave. Er moet sprake zijn van lokaal engagement, mensen moeten verantwoordelijkheid voelen en nemen en plezierig samenwerken.

Lokaal betrokkenen (al dan niet als formeel 'aandeelhouders') moeten een direct belang ervaren bij het project in hun buurt of wijk. Dit is iets anders dan dat ze ervaren dat ze 'het algemeen belang' dienen. Daar kopen ze niet zoveel voor. Ze moeten samen het gevoel hebben dat de energietransitie bijdraagt aan verbetering van hun directe leefomgeving. Een goed voorbeeld is het warmte-energieproject Ketelhuis-WG.

Coöperaties hebben vaak een sterke band met de lokale gemeenschap. Deze band is wel mede afhankelijk van de vorm van energie. Zo zal de band met een warmtecoöperatie sterk zijn, omdat dit de energievoorziening van de buurt betreft.

Windcoöperaties zullen in Amsterdam minder vaak in een buurt geworteld zijn, de band met de lokale gemeenschap zal daar zwakker zijn. Ook omdat coöperaties geen winstdoel hebben en daarmee de energievoorziening voor de burgers lagere kosten zal hebben, verdienen ze een aparte positie ten opzichte van andere organisatievormen.

De gemeente streeft naar een groot aandeel lokaal eigendom. Zo kan de gecreëerde waarde lokaal benut en gebruikt worden. Echter wat precies onder lokaal eigendom verstaan wordt verdiend verduidelijking. De kern van lokaal eigendom bestaat uit een aantal elementen:

- De lokale gemeenschap omvat de directe omgeving van het project.
- (Een deel van) van de lokale gemeenschap legt eigen vermogen in⁵.
- De gemeenschap produceert een bredere maatschappelijke waarde.

Voor en door de lokale gemeenschap. Het kan zijn dat bewoners in de directe omgeving geen eigen vermogen kunnen/willen inleggen, maar wel achter

⁴ [Onze stad van morgen - Duurzame toekomst gemeente Amsterdam; Bestuursopdracht Duurzame Toekomst Stad en Organisatie](#)

⁵ In dit stuk wordt regelmatig gesproken over burgers. Maar ook lokaal eigenaarschap door bedrijven (bedrijvencoöperatie) past hierin (denk aan Westelijk Havengebied). Ook zij zoeken lokale oplossingen voor de energietransitie.

Bron: Zuiderlicht

het project staan dat in hun 'achtertuin' wordt gerealiseerd. Bekeken dient te worden hoe het begrip 'lokaal eigendom' verbreedt kan worden naar 'lokaal eigenaarschap' en 'lokale verantwoordelijkheid' om de betrokkenheid te vergroten van bewoners die niet direct eigen vermogen kunnen inleggen. Dit draagt bij aan een rechtvaardiger energietransitie⁶. De gemeente moet duidelijk maken wat ze precies onder 'lokaal eigenaarschap' verstaat.

De komende periode zullen gemeente en de energie-coöperaties een meer lokale benadering op buurt-/wijkniveau moeten vormgeven waardoor de directe gemeenschap zich meer verbonden voelt met de energietransitie.

3.2 Op weg naar systeemintegratie

Binnen de energietransitie wordt steeds meer toegewerkt naar systeemintegratie. Opwek van zowel warmte als elektriciteit vindt steeds vaker decentraal (in de buurt) plaats. Ook krijgen ze een grilliger profiel (afhankelijk van weersomstandigheden).

Om netwerken te ontlasten is het daardoor zinvol om te bepalen hoe deze opgewekte energie zoveel mogelijk lokaal kan worden gebruikt. In Amsterdam kijken we op het moment nog onvoldoende naar de gehele energieketen. Er is geen heldere afweging wie op welke onderdelen van die keten een goede rol kan vervullen: opwek, isolatie, opslag, distributie, levering en gebruik (inclusief bewustwording en gedrag/ besparing). Ook hier kan de 'gemeenschaps-weg' een meerwaarde leveren: in de publiek-civiele samenwerking kunnen coöperaties op al deze gebieden een rol spelen en zich ontwikkelen tot een bredere energiegemeenschap (citizen energy community).

In de doorontwikkeling naar energiegemeenschappen dient op termijn uiteindelijk ook gekeken te worden naar het creëren van een balans tussen aanbod en vraag van energie door meer systeemintegratie. Ook hiervoor zijn veranderingen in de directe leefomgeving en in de eigen woning nodig waar coöperaties een groot voordeel hebben door hun band met bewoners.

Voor de gemeente betekent systeemintegratie dat er meer gekeken moet worden naar de verbetering van de hele keten (opwek, opslag, transport, levering en principes als stabiliteit en veiligheid). Ook zal de gemeente expliciet moeten maken welke rol ze ziet voor energiegemeenschappen bij de systeemintegratie.

Naast de meer lokale integrale benadering moeten we ook aandacht besteden aan de samenhang tussen de lokale gemeenschappen in Amsterdam. Op termijn zorgt die samenhang voor meer integratie. We moeten naar een aanpak waarin voor een gebied gestreefd wordt naar een lokale balans van energie, en tegelijk moeten we bouwen aan een betrouwbaar en samenhangend energiesysteem voor de hele stad. Zo'n samenhangend systeem kan ook een goed verhaal opleveren van een Amsterdamse aanpak waarin betrouwbaarheid, betaalbaarheid en gezamenlijkheid leiden tot acceptatie onder burgers (één verhaal voor Amsterdam).

⁶ Zie ook: [Een rechtvaardige energietransitie. Stedelijk Strategieteam \(2023\)](#)

erhebung Unrecht Notgedrungen, ein
 permissivum von der Projekt
 "ordentlichem" oberhalb Notgedrungen

der sollen ein taken im OPSchöpfung
 die, nicht dort operieren, APEC, indi. institution

in symposium → bus - model

- Sammelkennung unverantworten
- Technische Advisors
- Juristische permits (anerkennung, Staatsstaats ca)

→ wenn kann operieren am
 gen. willens in fehrträge "lot
 10 kommen"

stimulier von Mitglieder,
 über diese diensten

- GEMEENTE LEST WEL VAST DAT HET COÖPERATIEF MOET. MARK LEST NIET VIT HOE.
- KAN AEL IETS LEREN VAN ENERGIËK LEIDEN? (DAEG)
- AEL HEËFT GROTE BEHOEFTE AAN PROFESSIONALISERING.
WAT KAN GEMEENTE HIERVOR
DOEN?
- WAANTOE MOET SAMENWERKING
DIELEN?
 - SELD VERDIENEN?
 - COÖPERATIEF ENERGIËTRANSITIE?
 - SNEELHEID?(EXTRAEM)

Eerste stappen

4

Hierboven gingen we wat uitgebreider in op de kansen die ‘gemeenschapsroute’ biedt: een volwaardige, volwassen positie van energiegemeenschappen naast en met overheid en markt. Nu in Europese en landelijke wetgeving de energiegemeenschappen een duidelijke rol krijgen, wordt het ook makkelijker om deze route vorm te geven.

Maar die route komt niet vanzelf tot stand. De afgelopen periode hebben de gemeente en APEC concrete acties benoemd over wat nodig is om hier gezamenlijk maar ook met eigen verantwoordelijkheid aan te werken. De gemeente en coöperaties gaan die gezamenlijke samenwerking verder invullen om de kansen te verzilveren die deze route biedt.

In dit hoofdstuk wordt een aantal essentiële acties beschreven, die soms al lopen, waar het komende half jaar voortgang gewenst is.

Dit kan gezien worden als het ‘uitvoeringsprogramma’ voor APEC en de gemeente voor (in ieder geval) de eerste helft van 2025.

4.1 Beleidsmatige borging

In aansluiting op wat we hierboven al aangeven, willen we benadrukken dat de doelen die de gemeente stelt aan de energietransitie helder moeten worden verwoord, en ook hoe deze doelen zich tot elkaar verhouden. De gemeente moet een paar concrete (meetbare) indicatoren benoemen voor elk van de doelen. Momenteel lopen doelen,

kwaliteits-/ontwerpeisen en procesvereisten of -wensen nog te veel door elkaar.

Het is aan de gemeente om de ambities van de coördinerend wethouder Duurzaamheid nader in te vullen en uit te voeren. Dat is overigens best complex met meerdere betrokken bestuurders en directies. Het advies is om de stappen voor een nadere uitwerking bestuurlijk vast te leggen, bij voorkeur dit jaar nog.

Het zal lastig zijn om deze discussie de komende maanden volledig te voeren. Wel is het belangrijk het (gezamenlijk) te belopen pad te benoemen. De gemeente moet de komende periode de drie hoofd-routes (zelf doen, in markt zetten, in publiek-civiele domein vormgeven) verhelderen en aanscherpen. De overheid moet de regie voeren op doelen, op het speelveld (de actoren inclusief rol gemeenschappen), op buurt- wijkgerichte opties, op kwantiteits- en kwaliteitseisen. Daar hoort ook het besef bij dat niet alles direct in beton gegoten kan worden en het pad samen met de energiegemeenschappen en andere partners afgelopen dient te worden.

Het is ook belangrijk om een integrale afweging van de doelen te maken. Dat wil zeggen, dat we de energietransitie vanuit een breder perspectief bekijken. Het gaat niet alleen om tempo en kostenefficiëntie maar ook om ongelijk investeren voor gelijke kansen en het versterken van lokale zeggenschap. Deze elementen kunnen elkaar versterken, maar ze liggen niet altijd in elkaars verlengde.

Om de ‘gemeenschapsroute’ goed te borgen, moet in het beleid voor de energietransitie in Amsterdam dan ook ruimte komen voor energiegemeenschappen. Bij het vormgeven van de rol en positie van energiegemeenschappen moeten we in de stad ook rekening houden met elementen als sociale participatie, de financiële participatie en de invulling van het eigendom en zeggenschap over een project.⁷ Dit komt overeen met het advies van de Stedelijke Adviesgroep RES Amsterdam (SARA). De SARA bestaat uit lokale vertegenwoordigers van verschillende belangengroepen met verschillende visies op windenergie binnen de stadsgrenzen van Amsterdam.

⁷ [Gelijk aan advies SARA \(2024\)](#)

4.2 Versterken van instrumentarium

Om publiek-civiele samenwerking goed vorm te geven, hebben we een eenduidig instrumentarium en gestandaardiseerde processen nodig. Er moet bijvoorbeeld duidelijkheid komen over meerjarige financiële ondersteuning van de energiegemeenschappen. Onder welke voorwaarden kunnen ze hier aanspraak op maken en welke ondersteuning geeft de gemeente daarbij? Die financiële ondersteuning zal in een passende vorm beschikbaar gesteld moeten worden. Deze en andere instrumenten dragen bij aan voorspelbaarheid en kunnen de uitvoering versnellen.

Met een aantal instrumenten is voldoende ervaring opgedaan en die kunnen nu beter verankerd worden in beleid.

We besteden hier aandacht aan:

1. Kader voor fasering bij activiteiten van energiecoöperaties/ -gemeenschappen
2. Verankeren van opgroeirecht

Kader voor fasering bij activiteiten van energiegemeenschappen

Een activiteit van een coöperatie/gemeenschap (momenteel vooral zon, wind of warmte) bestaat uit een aantal fases (van initiatief tot beheer). Er moet een duidelijk kader te komen over de fasen die een initiatief doorloopt, welke ondersteuning de coöperatie (en op termijn energiegemeenschap) daarbij per fase mag verwachten, welke instrumenten in welke fase ingezet kunnen worden en welke eisen de gemeente stelt aan het begin en eind van elke fase. Hierbij moet een onderscheid gemaakt worden in het

type activiteit (voor zon, wind en warmte verschillen de fasen van elkaar).

Uiteindelijk moet er een helder kader komen dat voor alle energiegemeenschappen van Amsterdam geldt en waarin per fase is aangegeven wat verwacht mag worden en welke vergoeding daartegenover staat. Als een fase goed wordt afgesloten kan de volgende fase beginnen. Als een fase niet succesvol wordt afgesloten, dan stopt het project (en stopt de financiële bijdrage van de gemeente). Zo kunnen we een vinger aan de pols houden om (zwaar) verlieslatende of risicovolle businesscases tegen te gaan. Momenteel werkt de gemeente Amsterdam aan een duidelijk kader. Het op relatief korte termijn opstellen van een stappenplan voor initiatieven is zeer behulpzaam, net als het beschikbaar stellen van kennis uit eerdere trajecten.

Verankeren van Opgroeiruimte

Opgroeiruimte is een instrument dat past bij het verder vormgeven van publiek-civiele samenwerking. Opgroeiruimte houdt in dat bewoners, vaak georganiseerd in coöperaties of buurtinitiatieven, de ruimte krijgen om stap voor stap ervaring en capaciteit op te bouwen. Zo kunnen ze zich geleidelijk ontwikkelen tot een professionele energiegemeenschap die verantwoordelijk is voor de energievoorziening in een buurt of wijk.

Dit proces verloopt in fases:

- **Initiatieffase:** De bewoners hebben het recht om een plan te maken voor een lokale energievoorziening en dit voor te leggen aan de gemeente. In deze initiatieffase kan de Gemeente Amsterdam (beperkte) subsidie verstrekken. De gemeente zal vooraf heldere criteria geven wanneer een initiatief voor subsidie in aanmerking komt.

- **Ontwikkelfase:** Als het plan voldoet aan de gestelde voorwaarden, krijgen de bewoners het recht om dit plan verder uit te werken en te formaliseren, bijvoorbeeld door een coöperatie op te richten. In deze ontwikkelfase beschikken initiatieven meestal niet over voldoende financiële middelen. Financiële ondersteuning van gemeente of overheid is daarom in deze fase erg belangrijk.
- **Realisatie:** Vervolgens krijgen de bewoners het recht om de energievoorziening daadwerkelijk aan te leggen en te beheren.

Dit geldt voor bewoners van een specifieke gemeenschap, zoals een buurt of wijk.

Het geeft invulling aan de publiek-civiele samenwerking omdat de gemeente Amsterdam in dit proces een belangrijk partner is: zij heeft immers de regie over de warmtetransitie op lokaal niveau. Via beleid en juridische kaders, zoals Europese richtlijnen voor energiegemeenschappen, kan de gemeente dit recht ondersteunen.

Bewonersinitiatieven voor de energietransitie die gebruikmaken van opgroeiruimte hebben de verantwoordelijkheid om stap voor stap een professioneel niveau te bereiken. In elke fase van het project moeten ze zich bewijzen door een solide plan op te stellen dat technisch, financieel en organisatorisch haalbaar is. De gemeente controleert per fase of het initiatief voldoende is gegroeid om door te gaan naar de volgende fase.

Deze energie-initiatieven dragen bij aan publieke doelen, zoals duurzaamheid en sociale rechtvaardigheid. Bewoners dragen hiermee bij aan een eerlijke en duurzame energievoorziening voor de gehele gemeenschap.

De energiegemeenschap heeft het initiatief en is eigen opdrachtgever. De gemeente heeft meer een coördinerende of faciliterende rol: waar dat nodig is, maakt ze de ontwikkeling mogelijk en houdt (zo licht mogelijk) toezicht. We moeten ook bekijken welke ondersteuning bijvoorbeeld een Energie Diensten Organisatie (zie de volgende paragraaf) kan geven aan de energiegemeenschap om hen te ontlasten in de (uitvoerende) werkzaamheden. De komende maanden kunnen de gemeente en de APEC de opgroeirimte voor de gemeenschap nader uitwerken als nieuw instrument van publiek-civiele samenwerking.

4.3 Energie Diensten organisatie (EDO)

De energiecoöperaties hebben ondersteuning nodig voor kennisdeling en professionalisering. Amsterdam heeft in haar aanpak van de energietransitie gekozen voor een lerende aanpak. Daarvoor moet voortdurend structureel kennis gedeeld worden. Structureel georganiseerd en gebruikmakend van de ervaring van de koplopers. Daar is een platform voor nodig, een dienstencentrum waar de juiste kennis en kennis eigenaar gekoppeld kan worden aan de kennisvrager.

Om te kunnen leren hebben nieuwe initiatieven kennis nodig van buiten de eigen coöperatie. We moeten ernaar streven om 'best practices' vast te leggen, waar mogelijk te standaardiseren en vast te leggen in protocollen. Dan kan er in het vervolg meer snelheid gemaakt worden, omdat al bekend is wat nodig is en wat de beste route is.

We moeten ook kennis opdoen om te bepalen wanneer het pionieren afgerond is en een initiatief in een meer reguliere fase terechtgekomen is. En om te bepalen of en wanneer een (aanvullende) subsidie of goedkope financieringsconstructie afgebouwd kan worden: ofwel omdat een meer volgroeide fase is aangebroken ofwel omdat duidelijk is geworden dat het beoogde resultaat niet zal worden behaald (technologisch niet haalbaar, financieel niet haalbaar, organisatorisch niet praktisch et cetera). Nu coöperaties een steeds belangrijkere rol spelen, neemt ook de vraag naar professionalisering toe. Dit geldt zowel voor de reeds verder ontwikkelde coöperaties als voor de vele energie-initiatieven die bewoners nemen. Ook geldt dat de behoeftes van de verschillende coöperaties sterk verschillen. Zo zijn zon, wind en warmte verschillende processen en zitten ze in andere fasen van ontwikkeling. Investeren in professionalisering op weg naar volwassen energiegemeenschappen past in de lijn van intensivering van publiek-civiele samenwerking. Daarom heeft wethouder Duurzaamheid de opdracht gegeven om scenario's voor een Energie Diensten Organisatie (EDO) uit te werken. Het doel is de ondersteuning van initiatieven en de kennisborging te verbeteren. In een EDO wordt de kennis ontwikkeld, gebundeld en beschikbaar gesteld. Het is essentieel dat het dienstencentrum een praktische, hand-on werkwijze heeft: slim en snel.

Momenteel wordt dit langs twee lijnen verder uitgewerkt:

- 1. Het onderzoek naar een EDO**
- 2. De uitvoering van een praktijkpilot met een EDO**

Het onderzoek naar een EDO

Samen met coöperaties verkent de gemeente Amsterdam de mogelijkheid van een EDO. Doel van de adviesopdracht van wethouder Pels is om samen met gemeente, bestaande energiecoöperaties, initiatieven, APEC en relevante stakeholders te komen tot meerdere scenario's van de EDO, op basis waarvan beslist kan worden of, en op welke wijze de gemeente Amsterdam in samenwerking met de energiecoöperaties een EDO kan faciliteren.

De gemeente Amsterdam gaat met deze verkenning ook in op een verzoek van Ketelhuis WG, Meer Energie en Energie Samen om na te gaan of een dienstencentrum zinvol en haalbaar is de gemeente. Dat sluit ook goed aan op de vraagstukken die de coalitiebouwer heeft geadresseerd. We verwachten de resultaten van dit onderzoek begin 2025 op te leveren.

De uitvoering van een praktijkpilot van een EDO

Naast dit onderzoek is er bij coöperaties ook de behoefte om in de praktijk met een EDO aan de slag te gaan. Er zijn concrete opgaves waarmee nu reeds gestart kan worden.

Dit sluit aan bij de strategie van leren door te doen die de gemeente Amsterdam hanteert: op beperkte schaal ervaring opdoen in de praktijk. Vervolgens kunnen beide (het onderzoek naar een EDO en praktijkpilot) bij elkaar worden gebracht.

Er is besloten om naast het lopende onderzoek naar scenario's te beginnen met een praktijkpilot van de EDO gericht op warmte om ervaring op te doen.

De praktijkpilot combineert 'doen' met 'onderzoeken en leren'. De ervaringen (zowel positief als negatief) worden benut voor het scenario-onderzoek EDO.

De leerdoelen zijn om inzicht te krijgen in:

- Welke inrichting (werkwijze, aanpak, governance) van een dienstencentrum bevordert de snelheid van warmtetransitie?
- Welke inrichting van een dienstencentrum bevordert de bundeling en de borging van kennis?
- Wat zijn criteria zijn randvoorwaardelijk om de ondersteuningsbehoefte te vervullen?
- Hoe financiert je een EDO?
- Hoe werft en behoudt een EDO de benodigde experts?
- Wat is een goede taakverdeling tussen lokale coöperatie en EDO?
- Hoe verzekert je gemeentelijke inzet (kennis, besluitvorming)?

De pilot heeft een looptijd van ongeveer een jaar. Dat is voldoende om concrete resultaten op te leveren en geeft voldoende tijd om de praktijkervaringen mee te nemen in besluitvorming over een eventuele structurele EDO (op basis van het onderzoek en de ervaringen in het de praktijkpilot).

De praktijkpilot start in december 2024.

Uiteindelijk moet de EDO een plek zijn waar Amsterdammers geholpen worden door een DOE-organisatie die gaat helpen, doorverwijzen, fysieke ontmoetingen faciliteert en expertise biedt. De gemeente zal deze organisatie dan (meerjarig) moeten ondersteunen met financiële middelen. Zo stimuleert de gemeente versnelling door expertise en professionaliteit samen te brengen in een dienstencentrum en dit (op projectbasis) beschikbaar te stellen voor coöperaties.

Dit is een goed voorbeeld hoe de gemeente de huidige coöperaties kan ondersteunen en waar op termijn de energiegemeenschappen profijt van kunnen hebben. Op deze manier zorgen we voor versnelling bij de uitvoering van projecten.

4.4 Professionalisering en verbreding koepel van coöperaties

Momenteel is de APEC vooral een lobbygroep die de belangen behartigt van zeven grote Amsterdamse energieproducerende coöperaties. Ze is niet de vertegenwoordiger van alle energie-initiatieven en -gemeenschappen. Nu het gesprek met de gemeente gaande is, is het tijd om opnieuw te bekijken waar APEC voor staat, wat haar taken en doelen zijn. De doelstelling van de APEC moet worden verbreed en er moeten zich meer coöperaties aansluiten, zodat de APEC de breedte van de energiegemeenschappen vertegenwoordigt. Daarom gaat de APEC onderzoeken hoe er op termijn een koepel van alle energiegemeenschappen in Amsterdam kan ontstaan.

Bij de doorontwikkeling van de APEC ontstaat een koepel die de energiegemeenschappen op stedelijk niveau vertegenwoordigt bij alle onderwerpen waarin ze een gedeeld belang hebben. Zij is de gesprekspartner van de gemeente voor afspraken over het speelveld (zoals haar positie ten opzichte van overheid en marktpartijen) en afspraken over financiële kaders voor en ondersteuning van energiegemeenschappen. Over deze rol is brede eensgezindheid.

Het streven is dat op termijn alle energiegemeenschappen in Amsterdam lid worden van de koepel (op voorwaarde dat ze voldoen aan toetredingsvoorwaarden). Vooralsnog beperkt de APEC zich tot coöperaties rond energieproductie. De APEC is doende dat te verbreden. Deze koerswijziging moet nader worden uitgewerkt in, onder meer, aansluitcriteria.

Binnen de koepel zullen verschillende soorten coöperaties actief zijn. De aankomende periode zal APEC een organisatiestructuur uitwerken voor de verschillende thema's waarop zij actief zijn. In eerste instantie zon, warmte en wind. Dit is een pragmatische keuze voor dit moment. Daarnaast wordt de brede vertegenwoordigende koepelrol de komende tijd uitgewerkt in overleg met de gemeente. Onderdeel van die uitwerking is een (nieuwe) interne en externe governance. Dan gaat het zowel om het type rechtspersoon als over de organisatiestructuur zelf. Waarschijnlijk krijgt de APEC dan ook een nieuwe naam.

Zowel gemeente als APEC onderschrijven de noodzaak voor de doorontwikkeling en het professionaliseren van de koepel. Vanuit de deelnemende coöperaties is er onvoldoende menskracht beschikbaar voor deze doorontwikkeling. De gemeente heeft daarom toegezegd om dit najaar middelen ter beschikking te stellen om in 2024 en 2025 de eerste stappen te zetten naar een brede koepel van energiegemeenschappen. Medio 2025 zal bekeken dienen te worden wat vanaf 2026 een passende meerjarige financiering kan zijn.

4.5 Opzetten van een Kamer van Commons voor Energie

Zoals aangegeven biedt de energiewet meer ruimte voor publiek-civiele samenwerkingen. Een Kamer van Commons voor Energie kan daarin een ondersteunende rol spelen, ook omdat de ‘citizen energy community’ inmiddels al in Europese wetgeving erkend is. Een van de acties is het ontwikkelen en lanceren van een register: een Amsterdamse ‘kamer van commons’ voor energie. Belangrijk is dat de gemeente legitimiteit en positie kan bieden aan de initiatieven van bewonerscollectieven door middel van een dergelijk register. De energiegemeenschappen/energiecoöperaties kunnen zich inschrijven in het commonsregister wanneer zij voldoen aan bepaalde eisen en voorwaarden. Die eisen moeten nog precies geformuleerd worden, maar kunnen bijvoorbeeld bevatten: lokale verankering (gebiedsgericht), voor en door de gemeenschap, open en democratisch georganiseerd, eventuele opbrengsten vloeien terug naar de samenleving in het betreffende gebied, de gemeenschap kan niet omgezet worden in een commerciële partij (geen winstoogmerk en/of onverkoopbaar).

De gemeente Amsterdam verkent momenteel welk aanvullend instrumentarium ontwikkeld kan worden. Dat betekent ook specifiek omschreven beleid en randvoorwaarden voor bewonerscollectieven en gemeenschappen om toegang te krijgen: gedegen inrichten van samenwerkingen, subsidies, inkoop- en aanbestedingsprocedures.

Het Commonsregister voor energiegemeenschappen kan ook helpen bij de doorontwikkeling van de APEC naar een koepel van energiegemeenschappen.

Initiatieven die ingeschreven staan in het register zijn een betrouwbare samenwerkingspartner voor de gemeente en kunnen in aanmerking komen voor specifieke subsidies of samenwerkingen waarvan het college heeft besloten die door energiegemeenschappen wil laten invullen.

Daarnaast kan de koepel van energiegemeenschappen het ‘lidmaatschap’ ook reguleren door voor te schrijven dat een energie-initiatief ingeschreven moet staan in het commonsregister om lid van de koepel te worden. Ook zou ‘ingeschreven in het commonsregister’ een afdoend criterium kunnen zijn om energiegemeenschappen uit te nodigen om deel te nemen aan specifieke aanbestedingen (publiek-civiel), samenwerkingsprojecten of in aanmerking te laten komen voor subsidie.

Het is dan wel van belang dat de gemeente de drie hoofdroutes (zelf doen, in markt zetten, in publiek-civiele domein wegzetten) scherp weet te definiëren. Hier speelt een rol dat de gemeente kan laten zien het niet op de commerciële markt te willen inkopen en/of kan aantonen dat er geen sprake is van reguliere marktwerking.

De komende periode zal de gemeente Amsterdam het precieze doel en de criteria voor het commonsregister samen met energiecoöperaties ontwikkelen. We willen begin 2025 duidelijk hebben welke mogelijkheden een register kan bieden en vervolgens bij een positieve beoordeling een werkend register te lanceren.

4.6 Herijking Transitievisie Warmte

In de huidige Transitievisie Warmte geeft Amsterdam aan voor iets meer dan de helft voor de verwarming in te zetten op grootschalige warmtenetten. Deze keuze werd ingegeven door de verwachting dat dit gepaard ging met de laagste maatschappelijke kosten. De vraag is of dit - nog los van de problemen met draagvlak in de buurt en garanties voor betaalbaarheid - heden ten dage nog steeds geldt.

Het is de vraag of een grote stadsverwarmingsnet rendabel zal zijn in de buurten die destijds zijn aangewezen. Daarnaast is er weerstand bij bewoners die vaak aangeven moeite te hebben met een commerciële monopolist.

De herijking van de Transitievisie Warmte gaat in eerste instantie over de techniekeuze en de fasering (op basis van een nog vast te stellen uitgangspuntennotitie).

Waarschijnlijk zal lokale opwek en lokale gebruik van warmte in sommige buurten van Amsterdam meer mogelijkheden bieden dan in andere buurten. Restwarmte, geothermie, aquathermie, etcetera: allerlei bronnen zijn mogelijk maar niet alles is overal mogelijk. In gebieden zijn vaak meerdere mogelijkheden waartussen gekozen moet worden.

Maar techniek en fasering zijn niet de enige criteria om te bepalen welk warmtenet waar in Amsterdam ontwikkeld wordt. Al gaat de herijking veel minder over de wijze waarop het georganiseerd wordt, een doel als ‘Versterking gemeenschapszin en sociale cohesie in buurten en wijken van de stad’ kan leiden tot een andere prioritering van de warmtenetten. Het meewegen van ‘van onderop tot stand komen’ en ‘verankering van draagvlak bij bewoners en ondernemers in de buurt’ kan van belang zijn.

Wellicht dient minder gestuurd te worden op de laagste maatschappelijke kosten en meer op de hoogste maatschappelijke (of lokale) opbrengsten. Het bestuur heeft aangegeven dat er ruimte voor eigen initiatief moet zijn om als samenleving tot oplossingen te komen. Geadviseerd wordt dit element ook aandacht te geven in de Herijking Transitievisie Warmte.

De herijking zal een kaart opleveren van preferente warmtetechnieken, waarbij voor de technieken waar lokale organisatievormen/buurtinitiatieven passend zijn, gekeken wordt hoe hun positie vastgelegd wordt.

De gemeente zal bij de herijking de puzzel gaan leggen welke bron in welke gebied de voorkeur verdient, uitgaand van de 3 doelen van de energietransitie (zie hoofdstuk 1). Deze keuzes maakte de gemeente samen met de stad.

Een duidelijk perspectief voor lokale warmtenetten geeft helderheid over de kansen voor coöperaties/energiegemeenschappen voor lokale warmtenetten. Het is belangrijk dat transparant wordt waar de gemeente ruimte ziet voor lokale warmte-initiatieven.

4.7 Financieel instrumentarium

De gemeente Amsterdam kent een gedegen proces rond aanbestedingen. Dit past ook bij de rol van een rechtmatige, doelmatige en presterende overheid. Echter wanneer publiek-civiele samenwerking wordt beoogd, dan is een dominante focus op aanbestedingen minder gewenst. De overheid is dan immers niet per se de opdrachtgevende partij.

Hier wordt kort een aantal onderwerpen benoemd die de komende periode meer aandacht en doorontwikkeling vereisen. Hier is een goede programmering vanuit de gemeente nog onvoldoende aanwezig.

Gebruik alternatieven voor aanbestedingen

Momenteel wordt voor zon en wind met name ingezet op opdrachtverlening/aanbesteding richting coöperaties.

Eén van de belangrijke aanleidingen om de samenwerking tussen gemeente en energiecoöperaties te intensiveren, waren de problemen met de aanbestedingen en gunningen. Dit vraagt dringend om een andere manier van samenwerking door nieuwe/aanvullende regelgeving. De gemeente heeft eerder toegezegd om hiervoor op korte termijn actie te ondernemen. De noodzaak om de financiële arrangementen te herzien, is het afgelopen jaar alleen maar toegenomen. Om publiek-civiele samenwerkingen te ondersteunen, moet de gemeente met de (in ontwikkeling zijnde) energiegemeenschappen nagaan wat voor de publiek-civiele samenwerking en ondersteuning van een gemeenschapseconomie goede, passende arrangementen zijn. Dit dient helder in het beleid verankerd te worden.

Als de rol van de gemeente niet louter die opdrachtgever is, is een inkooprelatie niet voor de hand liggend en ligt het meer voor de hand om een subsidie te verstrekken. Op subsidie zit geen aanbestedingsplicht al is er wel vaak een mededingingsprocedure. Als er wel sprake is van een opdrachtgever-opdrachtnemerrelatie en aanbesteding de enig mogelijke manier blijkt te zijn, is het van belang na te gaan (al dan niet binnen de regels van een DAEB – zie hieronder) welke specifieke

randvoorwaarden aangescherpt kunnen worden zodat er kans is op lokale verankering (draagvlak, eigenaarschap) binnen (wijken/buurtten van) Amsterdam.

Bij verder vormgeven van de publiek-civiele samenwerking zal ook nagegaan worden welke mogelijkheden er zijn voor energiegemeenschappen zonder dat mededingingsrecht van toepassing is. Daarbij in acht nemend dat er ook veel nog niet bekend is en er dus gebruik gemaakt kan worden van de ruimte die dat biedt (ook als voortrekker binnen Nederland van het vormgeven van gemeenschapseconomie) met een aparte positie voor energiegemeenschappen.

Verkenning DAEB

Een DAEB (Dienst van Algemeen Economisch Belang) is een concept uit het Europees recht dat verwijst naar diensten die van bijzonder belang zijn voor de maatschappij en die de overheid onder specifieke voorwaarden aanbiedt of reguleert. Deze diensten kunnen zowel publiek als privaat worden geleverd, maar ze moeten aan bepaalde eisen voldoen die in het algemeen belang zijn.

Bij de energietransitie kan een DAEB een belangrijke rol spelen, omdat de energietransitie een ingrijpende verandering is die veel publieke belangen raakt, zoals betaalbaarheid, toegankelijkheid, en duurzaamheid van energie. Door bepaalde energie-gerelateerde diensten als DAEB aan te wijzen, kan de gemeente maatregelen nemen die deze publieke belangen beschermen, zelfs als dit betekent dat de normale concurrentieregels op de interne markt van de EU worden aangepast.

Het inzetten van een DAEB kan de volgende waarde opleveren:

- **Garantie op toegankelijkheid en betaalbaarheid.** De energietransitie vereist dat duurzame energie toegankelijk en betaalbaar is voor iedereen. Door bepaalde energiediensten als DAEB aan te wijzen, kan de overheid ingrijpen als deze diensten anders te duur of ontoegankelijk zouden worden.
- **Ondersteuning van duurzame energie.** Door DAEB's kan de overheid projecten ondersteunen die anders niet rendabel zouden zijn op de vrije markt, zoals warmtenetten, windparken of zonne-energieprojecten.

Amsterdam heeft tot nu toe weinig tot geen ervaring met het instellen van een DAEB bij de energietransitie. Het is aan te bevelen te onderzoeken waar de gemeente gebruik kan maken van een DAEB voor projecten rond de energietransitie, hier een groslijst van te maken, en hier komend jaar mee te experimenteren. Een DAEB zou kunnen leiden tot toekenning aan één gewenste partij, met name als er marktfalen is (bijvoorbeeld als de markt niet aan de beleidsmatige voorwaarden kan voldoen).

Onderzoek waar meer gebruik gemaakt kan worden van subsidie in plaats van aanbestedingen. Ook een subsidie kan prima geborgd worden onder de DAEB.

Uitdaagrecht

Ook bestaat er een route vanuit uitdaagrecht.

Deze moet nog beter worden onderzocht.

Als een Energie gemeenschap zelf initiatief toont voor het aanleggen van een warmtenet, windmolen of zonopwek project, dan kan de overheid dit faciliteren, zelfs door een financiële bijdrage. Daarmee is niet de gemeente opdrachtgever, maar de energie gemeenschap. Mogelijk is dit de gemeenschapsroute.

Middellange termijn

5

Naast de acties die al in gang zijn gezet of de komende periode in gang gezet worden, kunnen ook een paar acties benoemd worden die in de routekaart voor nadere uitwerking in 2025 in aanmerking komen, bijvoorbeeld:

- Verbeteren van de communicatie over het belang van energiegemeenschappen bij de energietransitie door een gezamenlijk (gemeente en coöperaties) verhaal over het belang van de energietransitie én lokaal eigenaarschap. Dit moet gepaard gaan met een gezamenlijke communicatiestrategie en een gezamenlijk uitvoeringsplan.
- Opstellen van een innovatieprogramma energie waarin voorgesorteerd wordt op nieuwe ontwikkelingen (bijvoorbeeld einde saldering, positionering van lokale opslag, pilot energiedelen, Energy as a Service, publieke rol van warmtegemeenschappen).
- Onderzoeken of en hoe één Amsterdams Transitiefonds voor verduurzaming in publiek-civiele samenwerking kan worden ingericht, waarbij de eventuele opbrengsten ook weer kunnen terugvloeien in het fonds.
- Intensiveren van het overleg met woningbouwcorporaties en de [koepel van VVE's](#) om ervoor zorgen dat daken volledig benut worden voor zonnepanelen (en daaraan gekoppeld opslag van energie).
- Vormgeven van de integrale (coöperatieve) benadering waarbij opwek, opslag, distributie, levering en besparing directer met elkaar verbonden worden en gelinkt aan lokale energiegemeenschappen.

Tot slot

6

Het afgelopen half jaar hebben de gemeente en de onder de noemer APEC samengekomen energiecoöperaties, gezamenlijk de mogelijkheden voor coöperaties verkend om zo goed mogelijk bij te dragen aan de uitvoering en het versnellen van de energietransitie in Amsterdam.

Dat was vruchtbaar en soms ook moeizaam. De verkenning heeft wind in de zeilen gekregen door het vaststellen van de Energiewet waarin de positie van energiegemeenschappen versterkt is. Gaandeweg kreeg het perspectief van de publiek-civiele samenwerking en de rol van energiegemeenschappen vorm met concrete acties. De komende periode zal beslist niet eenvoudig zijn. Het vormgeven van publiek-civiele samenwerking vraagt vasthoudendheid en ook ontegenzeggelijk een pioniersgeest: er is nog veel onduidelijk over de invulling van en de ruimte voor energiegemeenschappen. Maar daarin schuilt ook een enorme kans. Het past in de traditie van Amsterdam om ook op dit gebied de voorhoede te vormen en anderen te gidsen. Dat vergt de durf om te experimenteren, om de randen van wat kan samen op te zoeken en tegelijk te zorgen dat dit wel verantwoord gebeurt. Het vraagt van de gemeente een instrumentarium dat goed bruikbaar is voor de publiek-civiele samenwerking en de middelen die daarvoor nodig zijn. Van de APEC vereist het dat ze zich omvormt tot een koepel van energiegemeenschappen in Amsterdam, met een sterke lokale verankering.

Gemeente en APEC geven aan die weg in te willen slaan. Natuurlijk zijn ze zich bewust van het feit dat de richting weliswaar duidelijk is maar de route regelmatig zal moeten worden bijgesteld. Samen koers houden is essentieel om deze aanpak doelmatig en daarmee rechtmatig te maken.

Deze hierboven beschreven weg van publiek-civiele samenwerking in de energietransitie sluit aan op de ambitie in het coalitieakkoord en biedt zicht op meer lokaal eigenaarschap en sociale cohesie. Voor en door de gemeenschap. Zo biedt deze weg naar een lokale gemeenschapseconomie ook zeker kansen om te gaan voor maatschappelijke meerwaarde voor Amsterdammers in de energietransitie in plaats van te focussen op de laagste maatschappelijke kosten.

Bijlagen

Tussenrapportage en Sideletters van Coalitiebouwer

II

Inleiding

Dit document gaat over het verbeteren van de samenwerking tussen de gemeente Amsterdam en de Amsterdamse energiecoöperaties (APEC). Van februari tot en met september 2024 hebben de gemeente en APEC zich beziggehouden met onderwerpen die ze nu of in de nabije toekomst kunnen beïnvloeden. De komst van de energiegemeenschappen heeft veel aandacht gekregen omdat we verwachten dat dit een zeer positieve invloed zal hebben op de energietransitie en op de samenwerking tussen de gemeente en de energiecoöperaties.

Het document is samengesteld uit de eerder verschenen tussenrapportage Samenwerking Gemeente Amsterdam – Energiecoöperaties en twee side letters (een voor de gemeente en een voor de APEC) uit mei 2024 en dient als achtergrond bij de eindrapportage van de coalitiebouwer.

Wat tijdens het traject opviel, is dat iedereen begaan is met de energietransitie en dat iedereen oprecht streeft naar verbetering van de samenwerking.

Tegelijk beseft iedereen hoe ingewikkeld de opgave is. Er is een hoge ambitie en lang niet altijd is duidelijk hoe die ambitie gerealiseerd kan worden. Er is veel ‘learning on the job’: er wordt gezocht naar nieuwe manieren van samenwerken, naar nieuwe technieken, naar draagvlak bij bewoners, betaalbaarheid van de transitie is geen gegeven, et cetera. Iedereen is bereid om zich steeds aan te passen aan nieuwe inzichten, maar dat is tegelijk ook een uitdaging. Lang niet altijd hebben (of kunnen) de partijen een gelijke snelheid ontwikkelen en soms blijkt dat niet iedereen is meegenomen in de veranderde omstandigheden.

Wat ook opvalt, is dat er al een veelheid aan rapporten en adviezen ligt over de toegevoegde waarde van coöperaties en energiegemeenschappen voor de energietransitie. Lang niet altijd is duidelijk wat er met de adviezen is gedaan. Ze gaan over veel verschillende onderwerpen: inhoud, organisatie, beleid. Ze hebben vaak ook een relatie met verbeteren van de samenwerking. De adviezen zijn ook niet eenduidig. Toch zitten er veel goede aanbevelingen bij die het verdienen om overgenomen te worden. In deze tussenrapportage is dankbaar gebruik gemaakt van deze reeds verschenen adviezen. Ik neem de adviezen over die - volgens mij - passen bij de opgave van deze opdracht.

Dat roept wel de vraag op hoe gezorgd kan worden dat er een duidelijke uitspraak gedaan wordt over die adviezen. Worden ze al dan niet overgenomen? Welke worden aangepast overgenomen? En hoe zorgen we ervoor dat ze ook daadwerkelijk geïmplementeerd worden?

Van mei tot en met september zijn de wenkende perspectieven nader uitgewerkt in de eindrapportage, met een duidelijk accent op het vormgeven van de publiek-civiele samenwerking. Het eindrapport benoemt kleine en haalbare stappen, met mogelijkheden om bij te stellen, om toe te werken naar de realisatie van een gedeeld toekomstperspectief. In dit achterliggend document is meer verdieping opgenomen dan in het eindadvies en maakt zo ook onderdeel uit van de eindrapportage.

Aanleiding

De aanleiding voor het traject met een coalitiebouwer is dat zowel de gemeente als de energiecoöperaties de samenwerking willen verbeteren. Voor de realisatie van de energietransitie is samenwerking hét sleutelwoord. Niemand kan het alleen. Gemeenten, Rijk, coöperaties, bedrijven, kennisinstellingen, burgers en maatschappelijke organisatie hebben elkaar nodig om de transitie tot een succes te maken.

Maar wat verstaan we onder samenwerking? Het gaat om de interactie en dynamiek tussen betrokkenen met verschillende posities, taken en verantwoordelijkheden. Bewust en sensitief omgaan met nabijheid en distantie is de kern van goede samenwerking. Het is rationeel kunnen handelen, maar ook je kunnen verplaatsen in de positie van de ander. Het is zowel met burgers samen optrekken, als weten waar en wanneer de deskundigheid van de overheid het werk moet doen. Het is ruimte geven aan creativiteit en vernieuwing, vertrouwen geven én waarmaken, beheersen en controleren.

Amsterdam heeft de politieke keuze gemaakt dat bij de energietransitie lokale energiecoöperaties een volwaardige en volwassen positie krijgen en ondersteuning verdienen. Maar er zijn veel onduidelijkheden bij de uitwerking. Wat is precies lokaal? Wat betekent volwaardig en volwassen? Hoeveel ondersteuning? In deze tussenrapportage wordt geprobeerd dieper in te gaan op deze vragen om de voorwaarden voor de samenwerking te verbeteren. Ook willen we scherper krijgen waar de samenwerking toe moet leiden.

Is snelheid van de energietransitie van belang?
Of moet het zo efficiënt mogelijk plaatsvinden met
zo hoog mogelijk rendement van elke geïnvesteerde
euro? Gaat het om geld verdienen? Of om een
energietransitie met zoveel mogelijk lokale kracht?
Vaak wordt op meerdere doelen ingezet. Dat komt
de transparantie niet ten goede en de doelen zijn
ook (zeker deels) tegenstrijdig.

Zoals geïnterviewden aangeven, wordt ernaar
gestreefd de relatie tussen de coöperaties en de
gemeente zo simpel mogelijk te maken. We moeten
ons realiseren dat we nog in een fase van uitproberen
zitten. Elkaar scherp houden, met compassie voor
ieders achtergrond en kritisch zijn op het eigen
handelen, helpt om verder te bouwen aan het
vertrouwen in elkaar.

Het belang van energiecoöperaties bij de energietransitie

7

De opgave voor de energietransitie is ambitieus, groots, urgent en weerbarstig. Het is een ingrijpende herordening van een essentiële levensbehoefte: warmte en energie. Dat kan geen enkele partij alleen. De coöperaties hebben van de gemeente Amsterdam een vaste stoel aan de tafel gekregen, naast andere belangrijke stakeholders.

Coöperaties kunnen én willen een belangrijke rol spelen bij de uitvoering en versnelling van de energietransitie in Amsterdam. Ze zijn in staat te bouwen aan groter draagvlak onder de bevolking en zo een solide betrouwbare basis bij bewoners leggen. Dat is belangrijk omdat de burger de overheid en grote bedrijven met een monopolie wantrouwt. Daarnaast is een coöperatie in wezen een ondernemingsvorm die niet op winst gericht is maar op het versterken van de gemeenschap, ook in financiële zin. De eventuele revenuen kunnen (zichtbaar) ten goede komen aan Amsterdammers.

Een wat ambitieuzer doel dat regelmatig benoemd wordt, is dat het betrekken van bewonersinitiatieven in de energietransitie ook bijdraagt aan maatschappelijke waardecreatie. Vaak wordt dan gesproken over koppelkansen (bv extra werkgelegenheid, investeringen in andere terreinen dan energietransitie etc.). Dat maakt het uitdagend maar kan het ook complex maken⁸.

⁸ [Zie Squarewise \(2024\)](#) Als Utrecht bij de energietransitie kiest voor een grote marktpartij, verliezen de burgers. Zij bepleiten een wijkenergiebedrijf dat de verduurzaming van de woningen aanpakt, de gemeenschap wordt ook gebruikt voor creatie van werkgelegenheid. Het beheer wordt door de gemeenschap gedaan en sociale ondernemingen die verduurzamingsmaatregelen uitvoeren en mensen lokaal en goed aan werk helpen. Amsterdam wordt dit ook nagestreefd door in te zetten op Community Wealth Building.

Voor de potentie van het maatschappelijk initiatief en aanvullende argumenten citeren we graag Waag Futurelab (Veenkamp et al., 2023):

- Maatschappelijke initiatieven zoals burger-coöperaties mobiliseren de gevoelde urgentie en het enthousiasme van burgers voor de energietransitie. Ze brengen kennis mee over hun omgeving, initiëren veranderingen met een hogere mate van sociale acceptatie en legitimiteit dan conventionele top-down aanpakken en dragen bijvoorbeeld bij aan draagvlak voor hernieuwbare energie in de publieke ruimte.
- De verbondenheid van maatschappelijk initiatief met de lokale omgeving draagt bij aan een integrale gebiedsgerichte aanpak van opgaven. Grote transities zijn in het dagelijks leven innig met elkaar verweven. In maatschappelijke initiatieven komt die verwevenheid goed tot zijn recht.
- Het versterken van de positie van maatschappelijk initiatief, in haar relatie tot publieke en private partijen, draagt de belofte in zich dat opbrengsten van investeringen terugvloeien naar de (lokale) omgeving. In financieel opzicht is er kostenbesparing mogelijk waarmee wordt bijgedragen aan brede welvaart en bestaanszekerheid. Daarnaast wordt het sociale weefsel van de maatschappij opgebouwd. Het levert handelingsperspectief op voor bewoners waarmee ze grip krijgen op hun leven en leefomgeving.

Argumenten

- *Maatschappelijke waardecreatie*: het versterken van het sociale weefsel en de maatschappelijke betrokkenheid in de samenleving door toenemend eigenaarschap en zeggenschap.
- *Waardecreatie en lokale economie*: naast het versterken van sociale cohesie (zoals hierboven benoemd), ontstaat ook financiële waarde. De waarde die ontstaat kan lokaal worden geherinvesteerd. Hiermee ontstaan nieuwe waarde-modellen en versterkt de lokale economie. Een energievoorziening in civiel-publieke handen komt tegemoet aan de wens voor brede welvaart en bestaanszekerheid.
- *Innovatie voor sterke decentrale energiesystemen*: Energiecoöperaties spelen een rol in onderzoek en innovatie. Bijvoorbeeld levering van energie aan leden tegen kostprijs+, werken aan cable pooling, opzet van een grote (buurt)batterij en onderzoek naar een coöperatieve aggregator. De inzet op het afstemmen van lokaal gebruik op energieproductie en ontsluiten van flexibiliteit brengt de ontwikkeling van decentrale energiesystemen verder en biedt oplossingen voor netcongestie.
- *Innovatie in energiedienstverlening*: nieuwe kennis over het inrichten van (open source) technologie oplossingen en juridische entiteiten om energie onderling uit te wisselen of onderling te optimaliseren.
- *Strategische autonomie en veerkracht*. Zowel op geopolitiek als op lokaal niveau wordt de autonomie vergroot. Door in te zetten op lokale opwek en lokaal gebruik en gedistribueerd systemen vergroten burgers en MKB de controle over hun energie en hun zelfvoorzienendheid.
- *Verduurzamingsdoelen dichterbij*. De opgave om energie te verduurzamen is groot en complex. Maatschappelijk initiatief zet veranderkracht en handelingsperspectief van de samenleving in en vergroot draagvlak voor ingrijpende duurzaamheidstransities. Zo kan maatschappelijk initiatief de energietransitie in het algemeen versnellen.

Als coöperaties bijdragen van de overheid ontvangen is de vraag gerechtvaardigd hoe een coöperatie zich ontwikkelt. Behoudt ze een lokale identiteit (voor en door bewoners) of wil ze groeien naar een sociale onderneming (met bescheiden winst voor lokale aandeelhouders) of naar een zelfstandige marktpartij? Landelijk Samenwerkingsverband Actieve bewoners verwoordt het best mooi: als gemeenschap zoek je geen verdienmodel maar een dienmodel om in basisbehoeften te voorzien (Notten & Hekman 2022).

**Gemeente zet op
alle fronten in voor
succesvolle transitie**

8

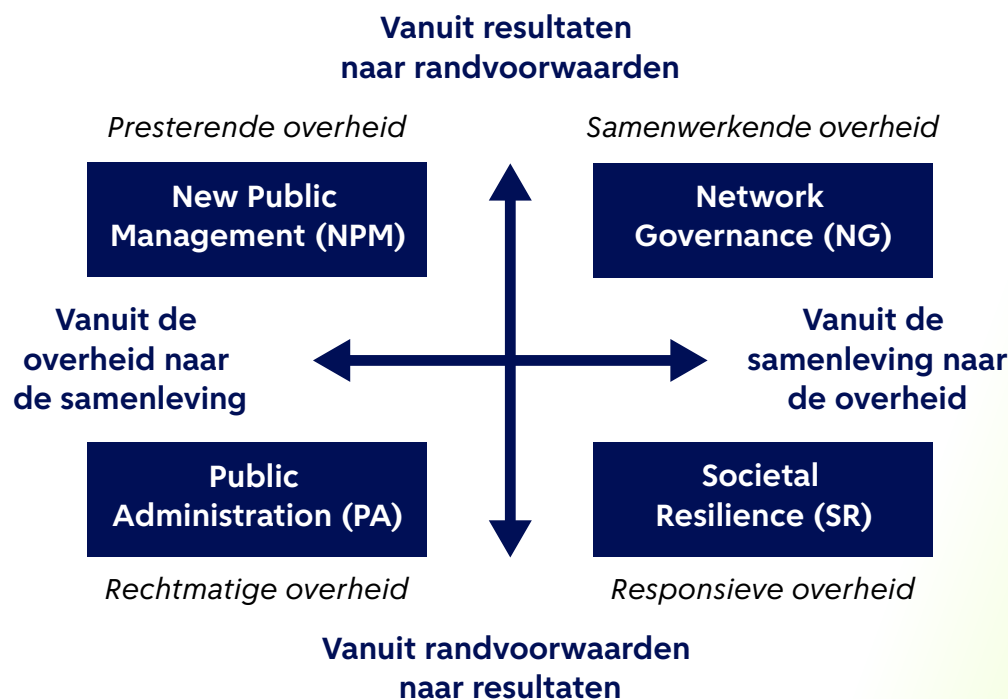
De gemeente onderkent het belang van de energiecoöperaties bij de energietransitie. Maatschappelijke initiatieven kunnen nooit in de gehele energievraag voorzien en zijn bij uitstek geschikt om een rol te spelen in lokale opwek voor lokaal gebruik. Daarnaast zal het bedrijfsleven een belangrijke rol blijven spelen. Belangrijk om te onderkennen dat het gaat om én én: iedere partij is nodig om de energietransitie te laten slagen en goede samenwerking is een absolute voorwaarde.

De gemeente beseft dat ze vanuit verschillende posities moet opereren op het gebied van de energietransitie. Dat vertaalt zich in activiteiten vanuit elke mogelijke rol van de overheid (Steen et al., 2015). De coöperaties moeten zich beseffen dat de gemeente deze rollen tegelijk inzet om de ambitie van de energietransitie te realiseren.

De *Rechtmatige overheid* is evident aanwezig door het maken van beleid, regelgeving en vormgeven aan een rechtvaardige energietransitie.

De *Presterende overheid* is een overheid zelf de verantwoordelijkheid neemt, die zelf uitvoert of laat uitvoeren als opdrachtgever⁹. Het komt ook naar voren door het vormgeven aan bv 'right to challenge', de gedachten aan een eigen energiebedrijf, opwek van warmte via het Afval Energie Bedrijf. Door de

⁹ De gemeente Groningen zit ook sterk in dit kwadrant: Groningen voert windprojecten voortaan in eigen beheer uit. De gemeente bepaalt vervolgens zelf waar de voorziene opbrengsten in het kader van de energietransitie aan worden besteed. (Bestrijding energiearmoede, compensatie naastliggende bewoners etc.)

Bron: Steen et al., 2015:23

opdrachtgever–opdrachtnemer relatie vallen aanbestedingen (merendeels) in deze categorie. Aan deze rol is ook een sterke neiging tot control en beheersing verbonden.

De *Netwerkende overheid* komt ook regelmatig aan de orde. Ze voert nadrukkelijk regie op basis van een agenda (bijvoorbeeld Nieuw Amsterdams Klimaat: Routekaart Amsterdam Klimaatneutraal 2050) en probeert partijen te verbinden aan de uitvoering daarvan. Dit is voor de energietransitie een belangrijke rol van de overheid. Ze weet dat ze het niet alleen kan en voor uitvoering van de agenda afhankelijk is van vele andere stakeholders. Niet alleen in samenwerking met ‘de markt’, maar het kan ook samenwerking zijn met maatschappelijke partners en civiel-publieke samenwerking. Denk aan de samenwerking van de gemeente met Vattenfall, netbeheerders, woningbouwcorporaties en ook de samenwerking met (koepels van) energiecoöperaties. Steeds op basis van een duidelijke agenda van de gemeente. Wanneer de coöperaties spreken over een gelijkwaardige samenwerking past dit goed bij de netwerkende overheid (horizontale samenwerking is kernelement van dit kwadrant).

De *Responsieve/participerende overheid* is het lastigst vorm te geven. Hieronder vallen met name bottom-up-initiatieven. De overheid mag zich aanbieden om mee te doen maar is dat niet verplicht. De overheid biedt vervolgens ruimte en ondersteuning aan een initiatief. En het hoeft niet te gaan om een al geïnstitutionaliseerde partij. Lokale initiatieven vallen hieronder. De overheid zal niet elk initiatief ondersteunen, vooral niet als er bij de netwerkende overheid een duidelijk framework ligt over wat wel en wat niet past in het gewenste beeld van de overheid, en dient

hier helder over te communiceren. Voor onderling vertrouwen en samenwerking tussen overheid en initiatieven is duidelijkheid gewenst over het opereren van de gemeente: wat doet ze vanuit welke belang en welke rol? Wanneer kiest de gemeente bijvoorbeeld voor het warmtenet van Vattenfall? Wanneer preferert ze in een gebied een warmtecoöperatie?

Het vormgeven aan een netwerkende en vooral aan een responsieve overheid is relatief nieuw en er is nog geen solide instrumentarium dat werkt. De energiecoöperaties bieden soms iets aan waar de gemeente nog niet op is voorbereid of vraagt een energiecoöperatie iets van de gemeente waarover ze simpelweg nog niet beschikt.

Voor de gemeente is het ontwikkelen van een nieuw instrumentarium ook uitdagend. De neiging om op oude, vertrouwde instrumenten terug te vallen is groot. ‘Nieuw’ wordt gezien als een risico. Het vereist moed en doorzettingskracht van de gemeente om vol te houden om voor iets veelbelovends, maar onbekends te gaan. Het vraagt ook een nieuwe houding van de coöperaties: als je samenwerkt met een responsieve overheid, moet je ook oppassen dat je haar niet aanspreekt in de rol van presterende overheid.

Wenkende perspectieven

9

In de gesprekken met APEC en de Gemeente werd door meerdere mensen de wens geuit te willen werken aan een gezamenlijk gedragen toekomstperspectief. Een stip op de horizon die richtinggevend is voor het handelen. En behalve dat toekomstperspectief moeten we ook concrete (kleine) stapjes benoemen, die nodig zijn om dat perspectief op langere termijn te bereiken. Het gaat dus zowel om het samen definiëren van dat langetermijnperspectief als om de korte termijn-acties. Het perspectief biedt een helder kader waarbinnen de acties geplaatst kunnen worden.

Hier wordt een voorzet voor twee perspectieven die richting kunnen geven aan het handelen voor de energietransitie en vorm kunnen geven aan de samenwerking tussen gemeente en energie-coöperaties. Beide perspectieven vullen elkaar aan en versterken elkaar. We proberen de perspectieven zo simpel mogelijk te houden: voorstelbaar, realiseerbaar en (hopelijk) aantrekkelijk. Na dit hoofdstuk gaan we in op een aantal bouwstenen waarmee we stapsgewijs kunnen werken aan de realisatie van de perspectieven.

Perspectief 1 Op weg naar energie- (warmte-) gemeenschappen

De introductie van het begrip gemeenschap biedt een gewenste verbreding buiten het veld overheid en markt. Momenteel is dit echter nog niet geheel uitgekristalliseerd.

Energiegemeenschappen mogen (onder andere) de volgende activiteiten uitvoeren: opwekking, distributie, levering, verbruik en aggregatie van energie, energieopslag, diensten voor energie-besparing, oplaaddiensten voor elektrische voertuigen.

De nieuwe vorm van energiegemeenschappen is veelbelovend voor een nadere invulling van publiek-civiele samenwerking. Hij biedt de overheid een ander perspectief dan marktdenken of zuivere nutsvoorziening onder verantwoordelijkheid van de overheid zelf (gemeentelijk energiebedrijf). Daarvoor

kunnen ook andere financiële arrangementen gelden (meer subsidie, minder/geen aanbesteding).

De EU-regelgeving geeft de overheid de ruimte om een energiegemeenschap rechten (voor ontwikkeling, realisatie en exploitatie) toe te kennen, zonder toepassing van het aanbestedingsrecht. Dat zou betekenen dat door het instellen van energiegemeenschappen er naast een publiek-privaat domein meer ruimte komt (onder andere voorwaarden) om een meer publiek-civiel domein vorm te geven. Subsidies zijn een geëigend middel om maatschappelijke initiatieven te ondersteunen. Dit schept kansen voor een meer bottom-up benadering van de energietransitie.

Het biedt ook meer ruimte voor invulling van een netwerkende en participerende overheid en verbreedt daarmee het instrumentarium van de overheid. Die moet daar wel bewust mee aan de slag willen. Anders valt ze terug op instrumentarium dat paste in een andere rol, die van de presterende overheid.

Advies

Laat juristen bij de gemeente (liefst in samenspraak met het Rijk) op korte termijn nagaan of de EU-regelgeving inderdaad mogelijkheden biedt om rechten aan energiegemeenschappen toe te kennen, zonder dat aanbestedingsrecht van toepassing is. En zo ja, onder welke voorwaarden.

EnergieSamen noemt drie kenmerken van een energiegemeenschap:

- Het is democratisch georganiseerd.
- De zeggenschap ligt bij lokale belanghebbenden (leden of aandeelhouders die in de nabijheid van de hernieuwbare energieprojecten zijn gevestigd).
- Hoofddoel is het bieden van milieu-economisch of sociale gemeenschapsvoordelen aan haar leden of aandeelhouders (en niet het realiseren van winst voor aandeelhouders).

Het is wenselijk dat de gemeente samen met de (potentiële) gemeenschappen gaat bepalen wat de nadere invulling voor Amsterdam kan zijn en waar 'gemeenschappen' meer kansen bieden voor de energietransitie en voor een publiek-civiele instrumentarium. Amsterdam kan de energiegemeenschap ontwikkelen als (nieuwe) benchmark. Amsterdam kan daar een voorhoederol in spelen, los van de discussies op Rijksniveau. Dat vereist durf en commitment van meer stakeholders dan de gemeente alleen.

Advies

Ga beleid van de gemeente Amsterdam zo snel mogelijk richten naar het systeem van de energiegemeenschap (en warmtegemeenschap als subcategorie) en stel dit in plaats van de (preferente) positie van de coöperaties.

Onderzoek ook de mogelijkheden voor synergie en partnerschap tussen lokale gemeenschap, lokale (kleine) bedrijven, en lokale overheid in een energie-(warmte-) gemeenschap als (nieuwe) rechtsvorm.

Regel in het beleid rond energiegemeenschappen zowel de sociale participatie, de financiële participatie als het eigendom van en de zeggenschap over een project.¹⁰

Juist de kans om de publiek–civiele relatie te versterken is zeer waardevol bij het vormgeven van energiegemeenschappen. Tegelijk moeten we er voor zorgen dat civiel ook civiel blijft. De geschiedenis leert dat een coöperatie zich kan ontwikkelen tot een marktbedrijf. Als bij de ontwikkeling van de coöperatie publiek geld gemoeid is geweest, is het belangrijk dat er vanaf het begin duidelijkheid is over de voorwaarden die gesteld worden.

Het advies van de Stedelijke Adviesgroep RES Amsterdam over lokaal eigendom gaat dan ook in op het voorkomen van doorverkoop en geeft aan dat onderzocht moeten worden of het uitsluiten van doorverkoop juridisch haalbaar is op grond die wel en die niet in eigendom is van de overheid.

¹⁰ [Gelijk aan advies SARA \(2024\)](#)

Perspectief 2

Systeemintegratie: Naar een integrale aanpak

Op dit moment richten de meeste energiecoöperaties in Amsterdam zich op de productie van energie. De energietransitie gaat niet alleen om energieproductie: het gaat ook om isolatie van de woningen, beheersbaar en voorspelbaar houden van de kosten van energie- en warmtelevering (betaalbaarheid nu en op langere termijn), zorgen voor een balans in de energieproductie en energie-afname (cultuurverandering/slim gebruik en opslag). We bepleiten dan ook om de transitie-opgave voor energie (naast lokaal - zie perspectief 1) meer integraal te benaderen. Groei toe naar een aanpak waarin in een gebied gestreefd wordt naar een lokale balans van energie door een combinatie van opwek (met name warmte en zon), opslag (grote batterijen maar ook laadpalen), distributie en levering. Coöperaties hebben, juist bij aanpassingen in de directe leefomgeving en in de eigen woning, een groot voordeel door hun verankering bij bewoners. Hoe inzichtelijker en hoe meer zeggenschap hoe beter het commitment is. Een belangrijks sleutel daarvoor zit ook bij lokale gemeenschappen. Sommige coöperaties (bijvoorbeeld Weesp Duurzaam) bieden al een meer integrale benadering. Behalve aan een lokale integrale benadering moet ook aandacht besteed worden aan de samenhang tussen de lokale gemeenschappen in Amsterdam. Die samenhang op Amsterdams niveau leidt tot een betrouwbaar en samenhangend energiesysteem. Zo'n samenhangend systeem kan ook een goed verhaal opleveren van een Amsterdamse aanpak waarbij betrouwbaarheid, betaalbaarheid en gezamenlijkheid leiden tot acceptatie onder burgers (één verhaal voor Amsterdam).

Advies

Ontwikkel als gemeente met de coöperaties (en eventueel ook met andere marktpartijen) een toekomstperspectief waarbij er in het eindbeeld meer een integrale (coöperatieve) benadering tot stand komt waarbij opwek, opslag, distributie en levering directer met elkaar verbonden zijn en verbonden met een energiegemeenschap en de gemeenschappen in Amsterdam verbonden met elkaar.

Versterk de communicatie rond het belang van coöperaties bij de energietransitie.

- Maak een gezamenlijk verhaal over belang van energietransitie én lokaal eigenaarschap.
- Ontwikkel gezamenlijk (gemeente en coöperaties) een communicatiestrategie en uitvoeringsplan.

Einde salderingsregeling

Door de groeiende beschikbaarheid van zonne-energie en de netcongestie door teruglevering, rijst de vraag hoe Amsterdam zich voorbereidt op de netcongestie en op het einde van de salderingsregeling¹¹. Een rol hierbij speelt ook de aanleg van laadpalen en laadpleinen waarbij het niet alleen meer gaat om laden maar ook van tweezijdig beschikbaar stellen van energie. Deze koppeling tussen opwek en laadinfrastructuur kan samen met de bestaande energiecoöperaties gebruikt worden als 1^e uitwerking van lokale integratie.

¹¹ In [Hoofdpijnenakkoord](#) tussen fracties PVV, VVD, NSC en BBB voorzien op 1 januari 2027

Advies

Ga tussen de gemeente en coöperaties (niet alleen (zonne-)productie maar ook bijvoorbeeld ook coöperaties als Meerdelen) het gesprek aan hoe gemeenten en coöperaties zich voorbereiden op de volgende fase waarin lokale opslag (battery-ready) in de gemeente een belangrijkere rol gaat spelen. Zijn coöperaties rond lokale opslag gewenst zijn? Of kunnen bestaande lokale coöperaties met opslag kunnen worden uitgebreid?

Onderzoek binnen de gemeente of er een prikkel gegeven kan worden aan gebruik van batterijen, met name waar het de lokale (buurt-)balans kan versterken.

Bron: Zuiderlicht

Bouwstenen

10

Sterke troef voor energie-coöperaties is de lokale verankering

Belangrijk is dat de coöperaties/gemeenschappen lokaal verankerd zijn. De meest gewenste vorm is een aanpak in een buurt waar het initiatief door de lokale gemeenschap wordt gedragen.

Zonder een sterke lokale borging is het lastiger aan te geven waarom een coöperatie echt een voorrangspositie verdient. Ze concurreren vaak ook met andere organisatievormen en missen een duidelijke link met de buurt waarin het project plaatsvindt (dit speelt vooral bij windcoöperaties, behalve bij coöperaties op bedrijfsterreinen). In buitenlandse voorbeelden (EcoPower) blijkt lokale binding afwezig, wordt aan aandeelhouders een rendement van 4% uitgekeerd en is de scheidslijn met een Social Enterprise dun.

De gemeente streeft naar een groot aandeel lokaal eigendom. Maar wat we precies onder lokaal eigendom verstaan, blijft onduidelijk. Hierdoor ontstaat een grote interpretatievrijheid en die vrijheid wordt ook genomen. Het rapport van de Rebelgroup (27-10-2023) constateert dit ook en doet concrete aanbevelingen om lokaal eigendom goed te definiëren.

Zij omschrijven de kern van lokaal eigendom als:

- Eigen vermogen ingelegd door (een deel van) de lokale gemeenschap.¹²
- De lokale gemeenschap bestaat uit de directe omgeving van het project.

Advies

De gemeente moet veel preciezer definiëren wat in de Amsterdamse context verstaan wordt onder ‘lokaal’ en ‘lokaal eigendom’, en wat daarmee beoogd wordt.

In de context van het toenemende belang van energiegemeenschappen is het wenselijk om niet alleen over het begrip ‘lokaal’ scherp te zijn, maar ook over het begrip ‘eigendom’.

Wat is lokaal?

Dat sluit het beste aan wat volgens mij voorwaardelijk is om lokale coöperaties een preferente positie te geven: voor de door de lokale gemeenschap. Misschien kunnen of willen burgers in de directe omgeving geen eigen vermogen inleggen, maar ze staan wel achter het project dat in hun ‘achtertuin’ wordt gerealiseerd.

In het beleid van de gemeente staat dat het gericht is op het steunen van initiatieven en coöperaties waarbij windturbines worden ontwikkeld met minimaal 50 procent lokaal eigendom. Het is onduidelijk wat hier precies verstaan wordt onder ‘lokaal’.

Achterliggend doel is dat de opwek ten gunste komt van de lokale gemeenschap en dat eventuele opbrengsten gedeeld kunnen worden in binnen die gemeenschap. In tegenstelling tot bijvoorbeeld windmolens in gemeenten in Friesland is in Amsterdam de verbinding tussen lokaal initiatief en de omgeving waarin een windmolen gebouwd wordt veel minder sterk.

Wat is in Amsterdamse context de directe omgeving? Het rapport Meer Draagvlak voor de Energietransitie zegt terecht dat “maatschappelijk initiatief ontstaat vanuit de intrinsieke motivatie van burgers om vorm te geven aan hun directe omgeving. De nabije omgeving is de plek waarop maatschappelijke initiatieven direct waarde opleveren: mensen die met elkaar iets organiseren versterken het sociale weefsel in buurten” (Veenkamp et al., 2023). Ik zou ook het liefst zo dicht mogelijk blijven bij begrippen als de wijk/buurt of de directe leefomgeving¹³.

Ook in het advies van de Stedelijke Adviesgroep RES Amsterdam wordt hierop ingegaan. Er wordt aangegeven dat mensen alleen binnen een redelijke straal (postcode of maximaal een wijk) lid kunnen worden van een energiegemeenschap¹⁴.

¹² In dit stuk wordt regelmatig gesproken over burger. Echter ook lokaal eigenaarschap door bedrijven (bedrijvenscoöperatie) past hierin (denk aan Westelijk Havengebied) waar ook lokale oplossingen gezocht worden voor de energietransitie.

¹³ Amsterdam kent 110 wijken en 518 buurten

¹⁴ [SARA-Advies lokaal eigendom \(2024\)](#)

Advies

Vul als gemeente samen met de (energie-)coöperaties een meer lokale benadering op buurt-/wijkniveau in waardoor de directe gemeenschap zich meer verbonden voelt en verbinding (zeggenschap/eigenaarschap) kan voelen met de energietransitie.

Zorg dat coöperaties van zon en wind een sterke lokale (buurt/wijk-gebonden) binding hebben waarbij duidelijk is dat de buurt ook meer profiteert dan van alleen coöperatief stroom opwekken.

Definieer als gemeente veel scherper wat verstaan wordt onder lokaal en koppel dit aan een beperkt geografisch gebied (maximaal wijkniveau). Daardoor wordt beter invulling gegeven aan voor-en-door-de-buurt en wordt meer lokaal eigenaarschap (met aandelen of door verantwoordelijkheidsgevoel) ook beter gestimuleerd.

Koppel aan deze definitie ook scherper de mogelijkheden voor (aanvullende) subsidiëring van of leningen onder gunstige voorwaarden voor coöperaties.

Wat is eigendom?

Het is het overwegen waard om het begrip 'lokaal eigendom' te vervangen door het wat bredere begrip 'lokaal eigenaarschap'. Je kan je verantwoordelijkheid nemen en je eigenaar voelen van een project, zonder je ingekocht te hebben (eigen vermogen te hebben ingebracht). De enge definitie van eigendom past eigenlijk niet bij een beweging die over meer wil gaan dan over bezit. Het gaat over lokaal engagement, verantwoordelijkheid voelen en nemen.

Van belang is hierbij dat de betrokkenen (al dan niet als 'aandeelhouder') direct belang ervaren bij het project in hun buurt/wijk. Dit betekent dat een initiatief met een project dat een stadsdeel of zelfs Amsterdam als gebied definieert, niet aan de eisen voldoet. Daaruit volgt dat een warmte-energieproject als bijvoorbeeld Ketelhuis-WG volledig aan die eisen voldoet. Een windenergieproject met aandeelhouders buiten de buurt/wijk zelf, voldoet niet aan die eisen.

Door een strakkere definitie te hanteren kan de gemeente ook beter afwegen waar gemeentegeld kan worden ingezet als subsidie of goedkope lening.

Advies

Onderzoek of het begrip lokaal eigendom verbreed kan worden naar lokaal eigenaarschap en lokale verantwoordelijkheid om de betrokkenheid te vergroten van bewoners die niet direct financieel kunnen participeren.

Geef als gemeente precies aan wat onder lokaal eigenaarschap wordt verstaan.

Herijking Transitievisie Warmte

In de huidige Transitievisie Warmte geeft Amsterdam aan voor iets meer dan de helft voor de verwarming in te zetten op grootschalige warmtenetten. Deze keuze werd ingegeven door de verwachting dat dit gepaard ging met de laagste maatschappelijke kosten. De vraag is of dit - nog los van de problemen met draagvlak in de buurt en garanties voor betaalbaarheid - heden ten dage nog steeds geldt.

Het is de vraag of een grote stadsverwarmingsnet rendabel zal zijn in de buurten die destijds zijn aangewezen. Daarnaast is er weerstand bij bewoners die vaak aangeven moeite te hebben met een commerciële monopolist.

Natuurlijk draagt een groot warmtenet bij aan de energietransitie, maar de vraag is of dat in dezelfde omvang zal zijn als in eerste instantie werd gedacht. Een warmtenetwerk dat warmte over grote afstand moet transporteren zal ook niet erg kostenefficiënt zijn. Veel warmte gaat al tijdens het transport verloren.

Daarom moeten we de mogelijkheid van buurt-warmtenetten onderzoeken. Lokale opwek en lokaal gebruik van warmte kan in sommige delen van Amsterdam efficiënt zijn. Een bijkomend voordeel is dat ze van onderop tot stand komen waardoor het initiatief en het draagvlak verankerd is bij bewoners en ondernemers in de buurt.

In navolging van MeerEnergie en KetelhuisWG komen er steeds meer initiatieven voor lokale warmtenetten. Zonder een duidelijk perspectief voor lokale warmtenetten blijft onduidelijkheid bestaan over de kansen voor coöperaties voor lokale warmtenetten.

Advies

De gemeente moet bij de herziening van de Transitievisie Warmte zo snel mogelijk met onder andere warmte-coöperaties bezien waar alternatieven voor grootschalige warmtenetten overwogen kunnen worden en meer ruimte kan worden gegeven aan lokale warmtenetten. Ook zal de gemeente duidelijkheid moeten verschaffen in welke gebieden ze daarover nog niet kan beslissen en waar ze lokale warmtenetten als niet realistisch beschouwd.

Waar de gemeente ruimte ziet voor lokale warmte-initiatieven, moet ze de bijzonder positie van buurt-initiatieven erkennen en stimuleren.

Vervolgens zullen voor die locaties buurtwarmtenetten verder ondersteund moeten worden door kennis beschikbaar te stellen en waar mogelijk gebruik te maken van gestandaardiseerd instrumentarium om vaart te kunnen maken.

Bijstelling Transitievisie Warmte Amsterdam

Aanleiding onder andere

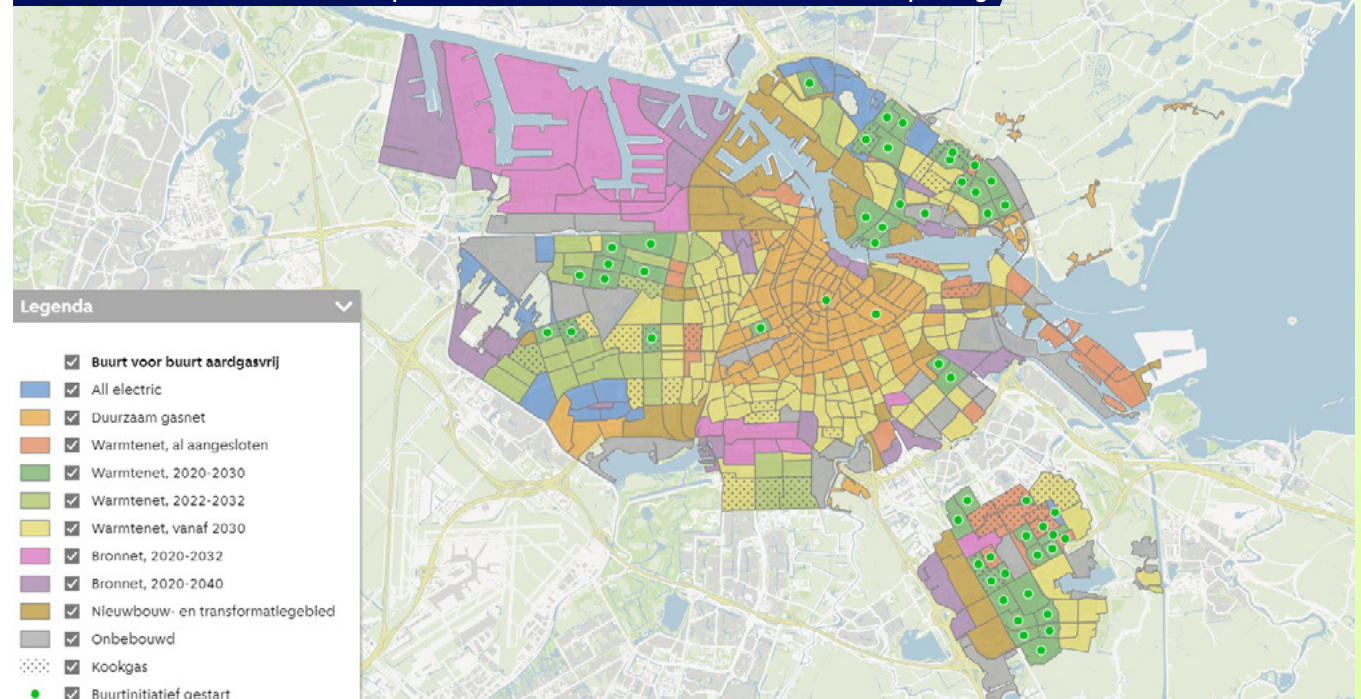
- Actuele ontwikkelingen
- Fluctuerende energieprijzen
- Meer inzet op isolatie
- Normering verwarmingsinstallaties per 2026
- Nieuwe wetgeving

Werkproces Warmteprogramma

1. Analyses om te komen tot een geactualiseerde warmtekoers
2. Notitie van uitgangspunten (najaar 2024)
3. Uitvoeringsstrategie
4. Vaststelling warmteprogramma door college (begin 2026)
5. Buurtuitvoeringsplannen
6. Wijziging Omgevingsplan

Gestart wordt met een herijking van de uitgangspunten (onder andere keuzes op basis van de laagste maatschappelijke kosten en het leveren van een bijdrage aan de reductie van CO₂-uitstoot). Onderdeel van die herijking zijn onder andere gesprekken met interne en externe stakeholders en participatie (bewoners en bewonersinitiatieven) tot najaar 2024.

Kaart Transitievisie Warmte 2020 met per buurt het voorkeursalternatief voor een warmteoplossing

Bouw een solide ondersteunend instrumentarium

Veel gesprekspartners geven aan dat we nog aan het pionieren zijn. Tegelijk is er een roep om een eenduidig instrumentarium en gestandaardiseerde processen. Deze dragen bij aan voorspelbaarheid en kan de uitvoering versnellen. Eerder werd al aangegeven dat vooral het vormgeven aan publiek-civiele samenwerking nog in ontwikkeling is. Toch zijn er een aantal instrumenten waarmee al ervaring is opgedaan en die nu beter verankerd kunnen worden in beleid. In Zelfbeheer in de warmtetransitie (Notten & Hekman 2022) worden een aantal instrumenten beschreven die bij kunnen dragen aan het versterken van de positie van de gemeenschap.

Een passend instrument dat veel wordt genoemd is het opgroeirecht. Ook daarin wordt een aantal fasen benoemd die achtereenvolgens doorlopen worden (Veenkamp et al., 2023). Pas als een fase succesvol wordt afgesloten kan doorgegaan worden naar de volgende fase.

1. Initiatiefrecht
2. Bewonersinitiatief heeft mogelijkheid voor zelfbeheer en mag daarvoor een plan maken
3. Ontwikkelrecht
4. Realisatie

Advies

Werk het opgroeirecht nader uit voor de gemeenschap als nieuwe vorm van publiek-civiel instrumentarium en als alternatief voor de traditionele verhouding markt-overheid.

Onderzoek ook wat dit betekent voor het omgaan met staatssteun en de financieringsmogelijkheden.

Zorg dat opgroeirecht verankerd wordt in bovenstaande fasen voor in ieder geval warmte-energie-initiatieven.

Bij initiatieven voor warmtenetten door lokale energiegemeenschappen is het belangrijk dat een initiatief vlot doorontwikkeld kan worden naar ontwikkeling en exploitatie, mits het haalbaarheids-onderzoek (lokale borging, technisch, businesscase) ook succesvol wordt doorlopen.

Voor de initiatieffase kan (beperkte) subsidie verstrekt worden. Daarbij moet de gemeente vooraf wel heldere criteria stellen in welke gevallen een initiatief voor subsidie in aanmerking komt. Wellicht is niet overal in de stad een (warmte-)initiatief gewenst.

Na een positief afgesloten initiatieffase geeft de gemeente een eerste ontwikkelrecht aan het initiatief. Verwacht mag worden dat een van de eerste onderdelen van de 2^e fase het haalbaarheidsonderzoek is. We gaan er niet van uit dat het initiatief in deze ontwikkelfase al over voldoende financiële middelen beschikt, dus ligt het voor de hand dat de gemeente het haalbaarheidsonderzoek (mede-) financiert. Een haalbaar plan kan vervolgens tot kaveltoewijzing aan de gemeenschap leiden.

Deze aanpak zou een gezamenlijke ontwikkelvorm kunnen zijn waarbij samenwerking centraal staat. De energiegemeenschap heeft het initiatief en is eigen opdrachtgever. De gemeente heeft meer een regierol (al dan niet op afstand), maakt waar nodig de ontwikkeling mogelijk en houdt (zo licht mogelijk) toezicht.

Advies

Er moet een duidelijk kader komen over welke fasen een initiatief kan doorlopen, welke ondersteuning de coöperatie per fase mag verwachten, welke instrumenten in welke fase ingezet kunnen worden en welke eisen de gemeente stelt aan het begin en eind van elke fase. Daarbij dient gebruik gemaakt te worden van de geleerde lessen van de pilots die reeds hebben plaatsgevonden (met name voor warmtecoöperaties).

Nutsvoorziening en de vrije markt

Hoewel de komst van energiegemeenschappen een impuls kan geven aan een invulling van het speelveld tussen publiek-civiel, merken we dat er nog steeds veel aandacht uitgaat naar hoe de energietransitie vormgegeven kan worden, als we uitgaan van de huidige ordeningsprincipes.

Daarom geven we hier ook aandacht aan een bouwsteen die meer aansluit bij een traditionele benadering.

Beschikbaarheid van energie en warmte is een nutsvoorziening. Iedere burger moet daarover kunnen beschikken. Bovendien is het een economische activiteit¹⁵. Soms zal er ten aanzien van energie sprake zijn van een reguliere markt (bij zonne-energie is dit (bijna) het geval), vaak ook van een onvoldragen markt: er zijn onvoldoende marktinitiatieven. Daardoor zal de overheid extra geld beschikbaar moeten stellen om de transitie binnen het afgesproken tijdvak (2040-2050) te voltooien. Hierdoor zullen transacties wel snel als staatssteun aangemerkt worden.

Lysias¹⁶ betoogt dat als er sprake is van een onvoldragen markt, het in dat geval aan te bevelen is de regels van voor de Diensten van Algemeen Economisch Belang (DAEB) toe te passen. In haar advies aan Vallei Energie geeft Lysias aan dat de DAEB een goede rechtmatige staatsteunroute is. Als de financiering minder het karakter heeft van een opdracht, ligt het verstrekken van een subsidie meer voor de hand dan een aanbesteding. Een subsidie kan prima verantwoord worden onder de DAEB. Het voordeel van het geven van een subsidie is dat de overheid zelf mag bepalen wie wel of geen subsidie krijgt: op subsidie zit geen aanbestedingsplicht¹⁷.

¹⁵ Nog onduidelijk is wat het begrip gemeenschap zal doen voor de herordening tussen overheid en markt. Dit kan een derde positie gaan betekenen. In een volgende versie van het advies zal daar meer aandacht aan worden besteed.

¹⁶ Lysias, 16 november 2021, advies aan Vallei Energie Advies en Projecten.

¹⁷ Zo wordt ook onder een DAEB jaarlijks door de deelnemende gemeenten subsidie verleent aan een BV die onder AGEM (de koepel van energiecoöperaties en gemeenten in de Achterhoek) hangt. AGEM is daarvoor als DAEB aangewezen (bron: zelfbeheer in warmtetransitie).

Advies

Laat de juridisch experts bij de gemeente nagaan of het Lysias-advies valide is.

Onderzoek waar de gemeente voor de projecten rond de energietransitie gebruik kan maken van de regels van de DAEB. En ga daarbij na waar ze meer gebruik kan maken van subsidie in plaats van aanbestedingen.

Verschillende gemeenten hebben reeds ervaring opgedaan met het inzetten van een Dienst van Algemeen Economisch Belang (DAEB) voor lokale initiatieven die niet (direct) rendabel in de markt gerealiseerd kunnen worden. Omdat er meerdere partijen kunnen intekenen bij een DAEB, is het van belang dat de selectiecriteria goed gekozen worden. Bij de uitvraag is CO₂-reductie meer leidend dan de meest kosteneffectieve technologie.

Advies

Als er gebruik gemaakt moet worden van een aanbesteding (al dan niet binnen de regels van een DAEB), onderzoek dan welke specifieke randvoorwaarden aangescherpt kunnen worden, zodat de kans op lokale verankering (draagvlak, eigenaarschap) binnen (buurten van) Amsterdam kan worden verkregen.

Tot nu toe lijkt het eerder een (theoretische) overtuigingsstrijd binnen Amsterdam of een DAEB wel of niet kan bijdragen aan de energietransitie. Het is tijd om er praktische ervaring mee op te doen. Daarbij is het van belang om vóór de selectie van een aantal pilots met een DAEB aan te geven wat we ervan willen leren.

Advies

Ga ervaring opdoen als gemeente Amsterdam met het instrument DAEB. Start komend jaar een 2 of 3 experimenten waarin bekeken wordt hoe een DAEB als instrument gebruikt kan worden om aan de energietransitie bij te dragen of deze te versnellen. Stel een groslijst op van mogelijke projecten voor pilots met een DAEB (en selectiecriteria om daaruit te kiezen).

Dienstencentrum: Kennisdeling en kennisborging

Amsterdam heeft voor de energietransitie gekozen voor een lerende aanpak. Een terecht keus, want dé aanpak is er (nog) niet en de ontwikkelingen (zowel technisch als qua beleid) volgen elkaar snel op. De trajecten met voorlopers en subsidies (bijvoorbeeld via het Duurzaamheidsfonds) helpen de ontwikkeling verder vorm te geven.

In de gesprekken komt naar voren dat er weinig kennis wordt gedeeld en dat kennis versnipperd aanwezig is. De wens is om de kennisdeling en -borging structureel te organiseren, gebruikmakend van de ervaring van de koplopers. Er is behoefte aan een platform waar de juiste kennis en kennis-eigenaar gekoppeld kan worden aan de kennisvrager.

Het lijkt geen optimale route om de kennis per coöperatie te borgen. Als je als coöperatie al goed functioneert, kost het je alleen maar tijd om kennis te brengen en zal de kennis ook niet gestructureerd aangeboden kunnen worden. Voor een individuele coöperatie is het belangrijk te zorgen dat opgedane kennis geborgd wordt en niet verdwijnt als essentiële (interne) sleutelpersonen verdwijnen. Dat lijkt vooral een vraagstuk van de professionaliteit van de organisatie.

Kennisborging buiten de eigen coöperatie is essentieel om van nieuwe initiatieven te leren. Maar we moeten ook streven naar het ontwikkelen van ‘best practices’, om dan waar mogelijk te standaardiseren en te protocolleren. Daardoor kan er in het vervolg meer snelheid gemaakt worden, omdat we dan weten wat er nodig is en wat de beste route is. Het betekent ook kennis opdoen om te bepalen wanneer pionieren afgerond is en we in een meer reguliere fase zijn terechtgekomen. En om te bepalen wanneer een (aanvullende) subsidie of goedkope financieringsconstructie afgebouwd kan worden: ofwel omdat we in een volwassen fase terecht zijn gekomen, ofwel omdat we kunnen constateren dat we wel geleerd hebben maar ook weten dat het beoogde resultaat niet zal worden bereikt (technologisch niet haalbaar, financieel niet haalbaar, organisatorisch niet praktisch et cetera).

Om bovenstaande redenen is het belangrijk om die kennisborging niet bij de coöperatie zelf te beleggen maar bij een groter verband waar breed leren gestimuleerd kan worden. Je hebt een platform nodig dat gezien wordt als (neutrale) kennisorganisatie en dat de juiste kennis snel beschikbaar kan stellen. Op die manier zorgen we ook voor versnelling: hetzelfde niet nog eens doen, maar overnemen wat werkt; geld toewijzen waar het echt nodig is. In zo’n dienstenbedrijf wordt de kennis en het lokale netwerk ontwikkeld, gebundeld en beschikbaar gesteld. Een goed voorbeeld waar momenteel voor warmte-energie aan wordt gewerkt is het aangaan van een verbond met Energie Samen. Onderzocht kan worden of de koppeling aan de landelijke koepel kan plaatsvinden via een meer regionale/stadsregio-satelliet.

Advies

Organiseer de kennisontwikkeling en -borging vooral in een apart Dienstencentrum.

Ga uit van het samenbrengen van kennisontwikkeling en -borging in een reeds bestaande organisatie (Energie Samen?).

Stel daar ook vanuit de gemeente Amsterdam subsidie voor beschikbaar.

Onderzoek of er kennisontwikkeling, bundeling en beschikbaarstelling van kennis is die essentieel is maar niet via de bredere koepel geborgd kan worden.

Overweeg om de bijdrage (en ondersteuning voor de initiatieffase) aan energie-initiatieven ook via deze organisatie te laten lopen.

Voor goede borging met zowel gemeenschappen als de gemeente, overweeg om vanuit de gemeente 1 of 2 fte’s in die koepel te detacheren als liaison officer.

In de gesprekken komt regelmatig als onderdeel van kennisbehoefte de gewenste professionalisering naar voren. Veel coöperaties zijn gestart met bevlogen bewoners die steeds meer kennis en ervaring opbouwen maar lang niet altijd experts zijn in de energietransitie. Nu coöperaties een steeds belangrijkere rol spelen neemt ook de vraag naar professionalisering toe. Soms wordt aangegeven dat wanneer er niet geprofessionaliseerd wordt, de continuïteit van de coöperatie onder druk kan komen te staan (verjonging, carrièreperspectief).

Professionele ondersteuning maakt besturing door bewoners mogelijk.

De gemeente Amsterdam kreeg al eerder advies over professionalisering van coöperaties¹⁸. We herhalen dat advies hier:

Advies

“Ondersteun coöperaties met een professionalisering. Dat kan met directe middelen, maar met name door ervaring op te doen zoals reeds gebeurt. Stel daarbij wel eisen aan kennisborging en uitgangspunten op over hoe ver je als gemeente wil gaan in het ondersteunen van coöperaties”.

Tegelijk wordt ook duidelijk dat vraag naar en de vorm van professionalisering enorm verschilt bij coöperaties. Sommige willen vooral het bestuur professionaliseren, andere willen projectbureaus borgen et cetera, anderen willen de professionele ondersteuning graag extern inhuren (bijvoorbeeld bij het Dienstenbedrijf zoals hierboven beschreven). Het is nodig om goed na te denken over welke expertise je steeds op je eigen payroll wil hebben en welke je wil inhuren. Immers het gaat niet alleen om de professionalisering van de ene energiecoöperatie maar we moeten er ook voor zorgen dat nieuwe initiatieven zo snel mogelijk professioneel ondersteund worden om snel tot goede uitvoering te komen.

¹⁸ Rebel Group (27/10/2023) Onderzoek en advies financiële participatie Amsterdamse wind en zon

Hoe kunnen we dat zo efficiënt mogelijk vormgeven? Voor de professionalisering gelden de eerdere adviezen (iets aangepast) over het traject met het Dienstencentrum. Ook om te zorgen dat de coöperaties zo *lean and mean* ingericht blijven en delen van expertise maximaal wordt gestimuleerd. Op die manier wordt het Dienstencentrum de ‘back-office’ van de coöperaties en worden die daarmee ontlast.

Advies

Organiseer de professionalisering vooral door gebruik te maken van experts uit een Dienstencentrum.

Haak daarbij aan bij een reeds bestaande organisatie (EnergieSamen).

Stel daar als gemeente Amsterdam ook subsidie voor beschikbaar.

Onderzoek of er expertise voor de individuele coöperatie is, die niet via de bredere koepel geborgd kan worden.

Amsterdams Transitiefonds

Het is aan te bevelen om te onderzoeken of er binnen de gemeente één breder transitiefonds kan komen. Het is niet wenselijk om alleen naar het Rijk te kijken voor vulling van het fonds. De gemeente kan verschillende bestaande potjes en fondsen bij elkaar voegen en kijken wat er dan nog ontbreekt om de ambitie te realiseren. Kan dat niet bijgeplust worden, dan moeten we de doelen realistische bijstellen, zonder dat we de ambitie opgegeven. Daar moet dan wel over gecommuniceerd worden. Op basis van de realistische mogelijkheden kan een afweging gemaakt worden in het belang van de projecten (op basis van een heldere prioritering en de beleidsdoelen).

Met name voor warmte (en in mindere mate voor wind) geldt dat er in de pre-uitvoeringsfase veel ontwikkelgeld nodig is, die tot nu toe moeizaam uit de markt gehaald kan worden. Dit komt omdat de markt het risico van mislukken voor de exploitatiefase vrij hoog inschat. De gemeente kan hier een rol spelen door garantstelling of door zelf een lening te verstrekken vanuit een fonds (al dan niet met andere partners gefund).

Een andere mogelijkheid is een model waarbij de gemeente in een coöperatie zelf gaat deelnemen. Dat is overigens een bekend model: denk aan deelnemingen in de RAI, Schiphol, NV Zeedijk.

Als eerste stap kan je ook beginnen met een fonds met een aantal miljoen waarbij de energiecoöperaties (maar wel een bredere definitie dan alleen de coöperaties in de huidige APEC) samen met de gemeente het geld verdelen. Daar moeten nog wel criteria voor opgesteld worden. Denk bijvoorbeeld aan: besteding aan versnelling van de uitvoering, of dat een deel van de voeding van het fonds in latere jaren moet komen uit de opbrengsten van de coöperaties et cetera.

Advies

Onderzoek de mogelijkheden van een fonds waarvan alle energiecoöperaties samen met gemeente de besteding bepalen.

Onderzoek of het fonds (deels) ook gebruikt kan worden om het opgroeirecht beter te verankeren.

Wanneer de gemeente ook financieel bijgedragen heeft bij de totstandkoming van de energiecoöperatie (ook in de vorm van subsidie) zouden voorziene opbrengsten eerst kunnen terugvloeien in dit fonds, dat gericht is op het verder brengen van de energietransitie (hetzij als investeringsfonds voor nieuwe initiatieven, hetzij als bron om energiearmoede tegen te gaan).

Specifieke problematieken

Producterende coöperaties die zich richten op zon, wind of warmte, zitten in verschillende (technische) fases en hebben met andere problematieken te maken en dus ook een andere samenwerkingsbehoefte met de gemeente. Omdat we ons in deze tussenrapportage vooral richten op de hoofdlijn en bouwstenen, gaan we hier nu niet uitgebreid op in. Wind en warmte vergen veel ontwikkelingstijd en een grote voorinvestering en hebben een hoog risico. Dat betekent dat duidelijk aangegeven moet worden waar ontwikkelgeld vandaan moet komen en wie het risico loopt als het project niet haalbaar blijkt te zijn. Warmte-coöperaties hechten met name waarde aan afdekken van risico's in de pre-exploitatiefase. Het is belangrijk dat de gemeente een instrument heeft om ervoor te zorgen dat ze meer garant staat voor de risico's als het project niet van de grond komt.

Zoals eerder benoemd is voor wind de binding met de lokale gemeenschap lastiger te maken. Ook de zoekruimte voor wind is zeer beperkt. Met name voor windmolens op bedrijventerreinen liggen er wel kansen voor coöperaties.

Advies

Geef bij een preferente positie van wind-coöperaties bij de ontwikkeling van windmolens veel explicietere eisen/randvoorwaarden mee wat er met de voorziene opbrengsten dient te gebeuren en waarvoor die mogen worden aangewend.

Zon-coöperaties

Deze lijken op projectniveau een goede samenwerking te hebben, maar er is op lange termijn geen duidelijk (gedeeld) perspectief.

Ze zitten in de fase van focus op uitvoering en beheer. De organisaties hebben ervaring met projecten, hebben veelal een professionele projectenorganisatie en kunnen eenvoudiger kopiëren van wat elders al werkte. Voor zon zijn de huidige regelingen voor financiële ondersteuning meestal toereikend. Wel lopen ze in de uitvoering tegen belemmeringen aan waarbij de gemeente een bemiddelende of wellicht regelstellende rol kan vervullen om de uitvoering te versnellen.

Voor zonne-energie is de beschikbaarheid van zonnedaken in Amsterdam het belangrijkste. De coöperaties geven aan dat er in de komende periode vooral kansen liggen op daken van VVE's en woningbouwcorporaties.

Zij beseffen dat de gemeente daar niet direct invloed op heeft. Maar er zijn 2 activiteiten die de gemeente kan op pakken:

- De gemeente kan een bemiddelende rol op zich nemen om de partijen dichter bij elkaar te brengen.
- De gemeente kan (feitelijke onnodige) obstakels proberen weg te nemen.

Op beide gebieden is de gemeente al in enige mate actief. Toch is het resultaat daarvan voor de coöperaties niet zichtbaar. Daarom zou een gesprek tussen beide in kaart kunnen brengen waar de problematiek zich nu op richt, kan men gezamenlijk bekijken waar de mogelijkheden en onmogelijkheden zitten en wat voor beide gewenste acties zijn die op korte en langere termijn uitvoerbaar zijn.

Advies

Voer op korte termijn een gesprek tussen zonne-coöperaties en de gemeente over concrete bottlenecks voor het gebruik van daken van VvE's en WBC's en wat concrete afspraken kunnen zijn om deze te slechten. Maak daarbij een tijdlijn voor komende 1,5 jaar met zo concreet mogelijke acties.

Intensiveer als gemeente het gesprek met woningbouwcorporaties (en energicoöperaties) om ervoor te zorgen dat:

- De daken van corporaties volledig worden benut voor zonnepanelen.
- VvE's niet belemmerend optreden bij daken waarvan de corporatie mede-eigenaar is om het te kunnen gunnen aan een (lokale) energicoöperatie.

Sleutels voor succes

11

In de eerste fase is verkend wat de kansen en barrières zijn bij de samenwerking tussen de gemeente en energiecoöperaties. Dat leidde tot wenkende perspectieven en meer inhoudelijke bouwstenen zoals we die hierboven hebben beschreven.

Het leverde ook inzichten op over de voorwaarden voor een succesvolle samenwerking. In dit laatste hoofdstuk houden we de gemeente en de coöperaties een spiegel voor: dilemma's en vraagstukken die vooral (beleid en organisatie van) de gemeente en coöperaties zelf betreffen. Ze vormen een sleutel voor succes. En omgekeerd kan het niet adresseren van deze aandachtspunten een barrière worden in het bereiken van resultaten.

Aandachtspunten voor de gemeente

Er zijn een aantal voorwaarden belangrijk om te komen tot een succesvolle energietransitie waarin energiecoöperaties een belangrijke rol spelen. In het algemeen moet de gemeente zich beter beseffen dat transformaties, of ze zich nu beperken tot energietransitie of tot bredere waardecreatie, alleen doorlopen kunnen worden als de gemeentelijke organisatie ook verandert: meer van hetzelfde volstaat niet meer en een veel meer integrale benadering van waardecreatie is gewenst. Wat we nu zien is dat de transformatie van de organisaties en hun werkwijze niet voldoende hoog op de agenda staat.

Onderstaande aandachtspunten vormen daarbij de sleutels voor succes.

- **Staat (versnelde) energietransitie voorop of werken we aan dubbeldoelstellingen?**

Binnen de gemeente Amsterdam lijkt de energietransitie vooral gericht op efficiëntie en versnelling. Toch komt in de gesprekken en documenten ook regelmatig naar voren dat er minimaal secundaire doelstellingen zijn. Zo was er bij de aanbesteding van de gemeente Amsterdam voor de tijdelijke zonneweide op Strandeiland, naast het opwekken van zonne-energie, sprake van van nog twee secundaire projectdoelstellingen, namelijk lokaal eigenaarschap en meervoudig ruimtegebruik. Kan de gemeente meer duidelijkheid geven in hiërarchie van beleidsdoelen?

Wees terughoudend in stapelen van doelstellingen bij aanbestedingen, vooral wanneer die niet direct in het verlengde van de energietransitie liggen. Zorg ervoor dat de doelstellingen in elkaars verlengde liggen. Waarbij ook redelijkerwijs verwacht kan worden dat de aanbesteder daar ook expertise over heeft.

Eenzelfde problematiek zit bij het benoemen van koppelkansen. Hoe verder de koppelkansen aflaggen van het voornaamste doel (de energietransitie) hoe lastiger het wordt voor een partij om daaraan te voldoen (het spreekwoord is niet voor niets: 'schoenmaker blijf bij je leest'). Het benutten van koppelkansen is overigens zeker mogelijk. Houd het wel behapbaar, want met elke

toegevoegde doelstelling of koppelkans (vooral als die ver van oorspronkelijke doel aflight) neemt de complexiteit van het project sterk toe.

Wees als gemeente bewust dat koppelkansen niet een gratis bonus zijn, die meegeleverd wordt. Sommige gekoppelde doelen dienen meer als 'freerider' zonder dat daar beleidsmatig geld voor beschikbaar wordt gesteld (bijvoorbeeld sociale doelen, sociale cohesie, extra werkgelegenheid, participatie). Het lijkt erop dat de rekening voor die gekoppelde doelen zo ongewenst en te veel bij de energietransitie komt te liggen (zowel ambtelijk als bij de stakeholders).

Werk eerder andersom: kapitaliseer wat de maatschappelijke meerwaarden (de bijvangst) zijn die gecreëerd worden (bijvoorbeeld meer werkgelegenheid, meer sociale cohesie et cetera) en voeg die gekapitaliseerde meerwaarde als extra geld toe aan het project. Dat betekent dat er financiering uit andere financieringsbronnen dan die voor de energietransitie (bijvoorbeeld armoedebestrijding, aanpak kwetsbare gebieden) toegevoegd wordt aan de energietransitie om die extra doelen mogelijk te maken.

■ **Transparante en sterkere gemeentelijke regie**

De energietransitie vereist dat de gemeente zich sterk positioneert in de rol van de samenwerkende overheid en steeds het maatschappelijk belang benadrukt. De bewoners zijn dan ook nadrukkelijk een gelijkwaardige belanghebbende. Hoe meer de aanpak lokaal en in samenspraak met bewoners geformuleerd wordt, hoe beter.

Regie betekent ook dat de gemeente aangeeft waar iets wel kan en waar niet. Dat helder gemaakt wordt welke rol de gemeente dan precies ziet voor een coöperatie, maar ook waar ze geen rol ziet. Dat geldt zowel voor de bijdrage van de coöperaties aan de energietransitie als geheel als in welke buurt er bijvoorbeeld mogelijkheden zijn voor een lokale warmtecoöperatie.

In dat opzicht zijn algemene termen als 'preferente positie voor de coöperaties' zeer risicovol: het wekt verwachtingen en het is lang niet altijd duidelijk of dat de juiste verwachtingen zijn. En al is dat wel het geval, dan nog geldt dat onduidelijk is wat de gemeente daarvoor over heeft.

■ **Meer aandacht voor lokale integrale benadering**

De energietransitie gaat niet alleen over het veranderen van het type product van leverantie (gas voor iets anders), maar ook over opslag en distributie, stabiliteit van het netwerk et cetera. Dat vereist ook een meer integrale kijk naar lokale balans.

De gemeente stimuleert nu vooral andere productiebronnen van energie en warmte. De vraag is of de gemeente niet nadrukkelijker de totale keten moet beschouwen en moet kijken waar meer regie of ondersteuning gewenst is. Bij een aantal zaken kunnen coöperaties zeker een belangrijke rol vervullen, waar dat tot nu toe niet het geval is (denk aan isolatie en opslag).

We moeten nagaan hoe er een meer integrale wijkaanpak voor de energietransitie tot stand kan komen. Voor sommige bedrijventerreinen wordt dit al gedaan. Voor buurten (nog) onvoldoende. Zo ontstaan meer mogelijkheden voor logische koppelingen¹⁹. Daardoor komt de bewoner van de buurt ook meer centraal te staan en komt er meer draagvlak.

Deze benadering kan ook zorgen voor een duidelijker invulling van het begrip 'lokaal eigenaarschap' die in de tussenrapportage staat beschreven. Op korte termijn werken aan een meer lokale/ gebiedsgerichte benadering (beleidsmatig en in de uitvoering) is ook wenselijk vanwege de komst van energie- (en warmte-) gemeenschappen.

■ **Rollen van de overheid**

We hebben in dit document aandacht gehad voor de rollen van de overheid zoals deze door het NSOB gepresenteerd worden.

Kijkend naar de visie op de energietransitie en klimaatneutraliteit klinkt sterk door dat de gemeente beseft het niet alleen te kunnen en weliswaar wel sterke regie wil voeren (doelen stellen) en stakeholders (van burgers tot grootkapitaal) verzoekt om mee te doen en (mede-) verantwoordelijkheid te nemen.

In de uitvoering blijkt de gemeente Amsterdam zich toch vooral als rechtmatige overheid en presterende overheid op te stellen.

¹⁹ Voorbeeld WG Ketelhuis moet voor de warmteleverantie ook stroom inkopen. Dat lijkt nu te gebeuren bij coöperaties elders in het land maar de potentie van het gebied zelf is onvoldoende uitgenut: de daken van de corporaties in het gebied zijn geschikt voor zonne-energie maar de verbinding tussen beiden komt niet tot stand.

Vaak presenteert de gemeente zich als regelgever en opdrachtgever met een daarbij horend instrumentarium (dus aanbestedingen, right to challenge, controle et cetera).

We moeten in de gemeente het gesprek voeren hoe we de netwerkende en responsieve overheid meer kunnen vormgeven bij de energietransitie. En de gemeente er dus niet –bijna als in een reflex- voor kiest om het GEB (her-) op te richten (met als argument dat het geen echte markt is, de markt het niet waarmaakt, het een publiek goed is et cetera).

Als de gemeente daarvoor kiest, rest er voor de coöperaties weinig anders dan in te zetten op 'right to challenge' en zal hun rol in de energietransitie marginaler worden.

Burgers zullen zich dan ook automatisch als veeleisende 'klant' blijven zien en zich als kritische burger opstellen.

Waarschijnlijk zal de gemeente alle vier de rollen moeten spelen om de ambitie van de energietransitie waar te maken. Het is alle hens aan dek. Dat betekent wel dat er veel meer aandacht moet gaan naar vanuit welke rol je wat doet. Heldere communicatie over welk type overheid hier aan het werk is en waarom, is essentieel als we de stakeholders aangesloten willen houden bij wat de gemeente beoogt en doet!

■ **Gemeentelijke organisatie**

De energietransitie is een enorme opgave, vergelijkbaar met de stadsvernieuwingsoperatie uit de jaren tachtig. Net als nu kwam de stadsvernieuwing op stoom door grote hoeveelheden geld (toen het stadsvernieuwingfonds) beschikbaar te stellen vanuit het Rijk. Ook bij de stadsvernieuwing was het essentieel dat het betaalbaar bleef voor de

bewoners. De gemeentelijke organisatie werd destijds ook aangepast (er kwamen projectgroepen stadsvernieuwing met veel bevoegdheden en directe toegang tot de wethouder buiten de lijndiensten om).

De vraag is of er momenteel ambtelijk voldoende gefocuste aandacht is voor de energietransitie. Dat is ook verklaarbaar. In vergelijking met de stadsvernieuwing is de ellende veel minder zichtbaar: het *burning platform* is voor vele bewoners nog niet genoeg voelbaar. En er zijn beleidsmatig veel concurrerende prioriteiten (bijvoorbeeld kwetsbare wijken, polarisatie in de samenleving, woningtekorten et cetera).

Er is rond de energietransitie ook veel beleidsconcurrentie: gaat het om versnelling? Om efficiency en effectiviteit? Om rechtvaardigheid (betaalbaarheid), om lokale participatie?

Ook blijft de interne ambtelijke versnippering groot. Wanneer in de gesprekken en workshops ambtenaren laten weten zich eenzaam te voelen in hun directie/afdeling en weinig (gezamenlijke) slagkracht te ervaren, dan mist de gemeente wel een kans om met meer effectiviteit en efficiëntie de energietransitie vorm te geven. Dat werkt ook verlamdend op de gemeentelijke organisatie zelf. De coöperaties hebben hier last van. Verkokering zorgt niet voor snelle beantwoording van vragen en voor voldoende ondersteuning en elke koker komt met een apart eisenpakket, tegenstrijdige uitspraken, parallelle rapportagestromen et cetera. Natuurlijk kunnen we oplossingen aandragen (bijvoorbeeld meer lokaal en integraal organiseren van de transitie naar analogie van de stadsvernieuwing). Maar mogelijk is het daarvoor nog te vroeg. Eerst moet er meer duidelijkheid komen in de hiërarchie van beleidsdoelen.

Bij de stadsvernieuwing werkte het om de 'grote diensten' te passeren met een zware projectorganisatie met mandaat. Of dat nu ook de oplossing zou zijn, is nog een open vraag die onderzocht moet worden.

Overigens kan uit het maken van heldere keuzes ook volgen dat het primaat van coöperaties misschien lang niet altijd voor de hand ligt, als je snelheid wil maken en efficiënt om wil gaan met beschikbare middelen. Dat is tegenovergesteld van wat de coöperaties nu benoemen als de wens voor gemeentelijk focus en bredere ondersteuning voor coöperaties.

■ **Betrouwbare overheid – betrouwbare coöperaties?**

Soms lijkt het erop dat de gemeente minder vertrouwen heeft in coöperaties dan in het bedrijfsleven. De gemeente stelt zonder omhaal 50 miljoen beschikbaar voor Vattenfall om 10.000 woningen aan te sluiten.

Ook hebben coöperaties het gevoel dat de gemeente Amsterdam extra regels toevoegt bovenop de regels die het Rijk stelt. Dat helpt niet om te zorgen voor 'zo simpel mogelijk'.

Coöperaties geven regelmatig aan dat ze door allerlei hoepels moeten springen die soms extra zijn en soms ook niet eerder duidelijk benoemd waren. Dat zorgt voor vertraging.

Daarbij ontstaat het beeld dat de gemeente coöperaties minder vertrouwt dan Vattenfall en woningbouwcorporaties.

Is het mogelijk om het zo simpel mogelijk te maken en meer uit te gaan van vertrouwen (past ook meer bij kwadrant 4)?

Kan meer inzicht geboden worden waar gemeente met eigen middelen (geld en fte's) ondersteunt (bijvoorbeeld ten aanzien van belangrijkste

stakeholders: Vattenfall, netbeheerder, energiecoöperaties, woningbouwcorporaties)?

Aandachtspunten voor de APEC

De oprichting van de APEC heeft ervoor gezorgd dat de energie-producerende coöperaties goed in het gesprek zijn gebracht met de gemeente, dat het belang van energiecoöperaties is gegroeid en dat geïnvesteerd wordt in verdere verbetering van de samenwerking. Maar er zijn ook veel onduidelikheden in de organisatievorm van de gezamenlijke coöperaties en veel tegenstellingen.

Hieronder worden een aantal zaken genoemd die essentieel zijn om door te groeien naar een volgende fase in de ontwikkeling van de APEC.

■ **Heroriëntatie focus voor APEC**

De APEC is 2 jaar geleden opgezet om zo snel mogelijk als lobbyclub te kunnen opereren in de aanloop naar de gemeenteraadsverkiezingen van 2022. Dat was zonder meer succesvol: in het coalitieakkoord wordt op de juiste wijze aandacht besteed aan energiecoöperaties.

We denken dat de APEC nu toe is aan een volgende fase waarin de positie eenduidig wordt vastgesteld. Is ze een lobbyclub, een gelegitimeerd vertegenwoordiger of een kennis- en expertisecentrum? En wie wil ze vertegenwoordigen? Er zijn zo'n 30 energiecoöperaties in Amsterdam maar er zitten er slechts 7 in de APEC. Er is meer duidelijkheid nodig over het openstellen (en op welke wijze) voor andere energiecoöperaties.

Het is daarbij de vraag of de APEC zich moet blijven richten op de rol van belangenbehartiger/lobbyist als branchevereniging van de producerende coöperaties.

Tevens speelt de vraag of de deelnemende energie-producerende coöperaties zich wel goed vertegenwoordigd voelen door de APEC?

Ook lijken er al meer rollen voor de APEC -al dan niet impliciet- naar voren te komen:

Dienstenbedrijf? Lobbyist voor financiering voor individuele coöperaties? Kenniskoepel?

Daarnaast speelt de opkomst (en toekomstige positie) van energiegemeenschappen. De stelling dat een coöperatie automatisch een gemeenschap is, lijkt te simpel.

Kortom waar wil de APEC zich naartoe ontwikkelen?

■ **Omgaan met spanningen tussen coöperaties**

Daarnaast kennen de coöperaties ook verschillende organisatievormen en bestaan er forse cultuurverschillen. De spanning tussen de coöperaties en tussen sommige personen is zowel in de individuele gesprekken als bij de brede sessies voelbaar. Steken onder water, onbegrip, niet gehoord worden of zich niet solidair opstellen, eigen routes bewandelen, twijfelen of alle info wordt gedeeld et cetera. Over wat een 'echte' coöperatie is, en over professionalisering wordt totaal verschillend gedacht. Het lijkt erop dat de focus op de hinder die men heeft van de verkoking van Amsterdam ook als afleiding werkt voor interne verschillen (gezamenlijk vijandbeeld).

Ik besef me dat dit ook deels afhangt van de wijze waarop de gemeente om wil gaan met energiecoöperaties/gemeenschappen. Maar het is goed als er een aantal scenario's verkend wordt (al dan niet direct samen met de gemeente).

■ **Formeel regelen governance en rechtspersoon**

De governance van de APEC vereist speciale aandacht en heeft ook een link met het vorige punt. Hier moeten de deelnemende partijen op korte termijn met elkaar over spreken. Niet zozeer over de doelstellingen van de APEC, maar meer over hoe er vertegenwoordigd wordt, hoe de vertegenwoordigers benoemd worden en hoe er teruggekoppeld wordt. In de gesprekken bleek dat er ook onderling veel onduidelijkheden en irritatie zit.

We moeten het gesprek voeren over welke rechtspersoon de APEC wil zijn en de daarbij horende governance voorbereiden²⁰.

Daarbij moeten we nadrukkelijk de mogelijkheid onderzoeken om een koepel te vormen van energiecoöperaties samen met de gemeente (naar voorbeeld van de AGEM).

■ **Zichtbaar grotere participatie van (lokale) Amsterdammers aan coöperaties**

De APEC geeft aan dat ze het aantal leden van coöperaties wil laten groeien van 5000 naar 45.000 leden in 2030 (van 1% van de Amsterdamse huishoudens naar 10% van de Amsterdamse huishoudens).

Juist in de koppeling tussen buurt en coöperatie ligt de kracht van de coöperatie voor de energietransitie van Amsterdam. Coöperaties moeten hun meerwaarde laten zien voor de buurt. Dat is meer dan alleen deeleigenaar.

De coöperatie kan het focuspunt worden voor de beweging rond energietransitie in de buurten. En natuurlijk kan de gemeente daarbij helpen om de coöperatie in de buurt meer bekend te maken. Echter er zijn (nog) slechts een beperkt aantal coöperaties die zich nadrukkelijk als voor en door de buurt profileren. Momenteel zijn dit vooral de warmtecoöperaties.

Er zal in de toekomst een meer lokale benadering van de energietransitie komen die een meer integrale benadering zal krijgen. Dat betekent dat verschillende producerende coöperaties elkaar nodig zullen hebben (voor warmte is ook aanvullend zon of windenergie nodig) en dat naast productie ook opslag en distributie een rol gaan spelen. Samenwerking of lokale integratie is dan zeer belangrijk.

Hoe kijken de energiecoöperaties hier tegenaan en wie moeten we nog meer uitnodigen om hierover een verkennend gesprek aan te gaan?

²⁰ Voor de gemeente is het niet altijd duidelijk met welk mandaat de gesprekspartner van de APEC opereert. De APEC wil graag een structureel Bestuurlijk overleg, dan moet wel klip en klaar zijn wie en wat de APEC vertegenwoordigd. En welke governance er bij de APEC is die zorgt dat vertegenwoordiging goed geregeld is.

Bronnen

Notten, K., Hekman, A. (2022)

Zelfbeheer in de warmtetransitie; verkenning naar democratische beleidsinstrumenten die de positie van bewonersinitiatieven versterken en de publiek-civiele samenwerking organiseren.

Steen, van der M., Scherpenisse J.,

Twist, van M. (2015)

Sedimentatie in sturing; systeem brengen in netwerkend werken door meervoudig organiseren. Nederlandse School voor Openbaar Bestuur, Den Haag.

Veenkamp, J., Vermeer, F., Jansen, J.,

Dijk, van T. (2023)

Meer draagkracht voor de energietransitie; een verkenning voor een nieuwe publiek-civiele samenwerking.

Colofon

Oktober 2024

Deze publicatie is tot stand gekomen in opdracht van de APEC en de gemeente Amsterdam gezamenlijk en geeft de ambitie van beide partijen weer.

Auteur/adviseur

Frank van Erkel, Bureau van Vieren

Opdrachtgevers

APEC

Bouwe Olij, Amsterdam Energie
Sigyn Wichers, Zuiderlicht
Geert Kotter, Weesp Duurzaam
Saskia Müller, Amsterdam Energie
Theo Konijn, Ketelhuis WG

Gemeente Amsterdam

Rozemarijn Doornewaard
Marc van Gemert

Right to copy onder voorwaarde
van bronvermelding.

